

Nikola Škalabrin

STUDIJ KANONSKOGA PRAVA NA VBŠ OD 1806. DO DANAS

UVOD

Kanonsko je pravo pravo Crkve. Ova kratka definicija sadrži dva pojma koja moramo razjasniti: pojam prava i pojam Crkve.

Poznato je da ne postoji konačna i opće prihvaćena definicija prava.¹ Međutim, u svim definicijama prava, koje autori navode, nalaze se dvije konstantne ideje: pravo se najuže povezuje s ostvarenjem pravednosti, a nužan uvjet za pojavu prava jest neka društvena stvarnost. Prema tome pravo se javlja kao organizatorska struktura društvenog života ljudi, utemeljena na zahtjevima pravednosti.²

Crkva kao društvena stvarnost, kao Božji narod³, postoji skoro 2.000 godina. U njezinoj dugoj povijesti nailazimo na napor sakupljanja, izražavanja i ostvarivanja potreba za pravednošću vlastitih jednoj veoma posebnoj društvenoj stvarnosti vjere u Isusa Krista koja živi pod nazivom Katolička crkva. Stoga u povijesti prava i pravne znanosti iskustvo Crkve zauzima značajno mjesto.⁴

Moja je zadaća ukratko prikazati studij kanonskoga ili crkvenoga prava od osnutka sjemeništa, tj. od 1806. do danas. Prije toga moramo protumačiti sam pojam kanonskoga prava.

1 Usp. P. J. VILADRICH, *Il diritto canonico*, u AA. VV., *Corso di diritto canonico*, I, Editrice Queriniana, Torino, 1975., str. 33.

2 Usp. P. J. VILADRICH, *nav. dj.*, str. 34.

3 U svako je vrijeme i u svakom narodu Bogu ugodan svatko tko ga se boji i čini pravdu (usp. Dj ap 10, 35). Ipak je Bog htio posvetiti i spasiti ljude ne pojedinačno, bez ikakve veze između njih, nego je htio učini narod koji bi ga uistinu priznavao i vjerno mu služio ... Jer oni koji vjeruju u Krista, budući da su ponovno rođeni ne iz raspadljivoga sjemena, nego iz neraspadljivoga po riječi živoga Boga (usp. 1 Petr 1, 23), ne iz tijela, nego iz vode i Duha Svetoga (usp. Iv 3, 5-6), čine napokon izabrani Narod, kraljevsko svećenstvo, sveti narod, puk koji pripada Bogu ... koji nekoć nije bio narod, a sada je Božji narod« (LG 9, 1).

4 Usp. P. J. VILADRICH, str. 31.

I. KANONSKO PRAVO

Kanonsko pravo (*Ius canonicum*) nosi taj naziv od VIII. stoljeća, ali se već na Nicejskom saboru (325.) pravi razlika između kanona (grč. *kanónes* ili lat. *regulae*), koji se odnose na propise Crkve, i zakona (grč. *nómoi*) pod kojim se podrazumijevaju svjetovni zakoni. Sabori prave razliku između vjerskih, ćudorednih i stegovnih kanona. Stegovni kanoni često žele više uvjeriti nego li prisilno obvezati.⁵

Grčka riječ »kanon« izvorno znači »oruđe« što su ga upotrebljavali zidari pri zidanju, ili »ravnalo« za izvađanje ravnih crta. U prenesenom smislu »kanon« označava »ravnalo« ili »pravilo« (lat. *regula* ili *norma*) ljudskog ponašanja. Crkva je najprije na istoku, a zatim i na zapadu, prihvatila riječ »kanon« za oznaku svojih zakona, pa se sada crkveno pravo u svim jezicima naziva »kanonsko pravo«.⁶

Sve do *Gracijanovog Dekreta* (1140.) kanonsko pravo nije samostalna znanost u odnosu prema teologiji: teološki su izvodi i kanonski izvori. Nakon spomenutog *Dekreta* sve do Tridentinskog sabora (1545.-1563.) kanonska znanost sve više pokazuje crte samostalne znanosti u odnosu prema teologiji. Prema dekretu Tridentinskog sabora Grgur XIII. izdao je 1580. godine službeno izdanje pravne zbirke *Corpus Iuris Canonici*⁷, u koju je uvršteno šest zbirki: *Decretum Gratiani* i pet zbirki različitih papa: *Decretales Gregorii IX*; *Liber Sextus decretalium Bonifacii VIII*; *Clementinae*; *Extravagantes Joannis XXII* i *Extravagantes Communes*.⁸

Nakon izdanja zbirke *Corpus Iuris Canonici*, koja je ostala u stalnoj i općoj uporabi sve do prvog Zakonika kanonskoga prava (1917.) nisu izdava-

5 Usp. G. GHIRLANDA, *Diritto Canonico (Ius canonicum)*, u AA.VV., *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, a cura di Carlos Corral Salvador, Valesio De Paolis, Gianfranco Ghirlanda, Edizioni San Paolo, Milano, 1993., str. 350.

6 Usp. A. CRNICA, *Priručnik kanonskoga prava Katoličke crkve*, Tisak štamparije »Vjesnik«, Zagreb, 1945., str. 1. Zbirke kanonskoga prava u koje su, uz crkvene kanone, bili uvršteni i državni zakoni, nazivale su se »nomokanoni«. Nomokanoni se sastavljaju od VI. stoljeća, a najpoznatiji i najvažniji bili su Focijevi nomokanoni, o čemu usp. I. ROGIĆ, *Kanonsko pravo, I, Prva Knjiga Kodeksa, Opća pravila (Normae generles)*, Tisak Biskupijske tiskare u Đakovu, Đakovo, 1939., str. 23-24. Srpska Pravoslavna crkva usvaja izraz »Crkveno pravo«, o čemu usp. B. A. CISARŽ, *Crkveno pravo, I, (Opšti deo i organizacija Crkve)*, Udžbenik za Srpske pravoslavne bogoslovije, Beograd, 1970; *Crkveno pravo, II, (Bračno pravo i crkvenosudski postupak Srpske pravoslavne Crkve)*, Udžbenik za Srpske pravoslavne bogoslovije, Beograd, 1973.

7 Naziv *Corpus Iuris Canonici* uzet je prema nazivu Justinijanovih kompilacija *Corpus Iuris Civilis*. Justinijan (482.-565.) je bio car Istočnog rimskog carstva od 527. do 565. Njegovim je djelom rimsko pravo, u svom najvažnijem dijelu, skupljeno, sredeno i sačuvano od zaborava, o čemu usp. A. ROMAC, *Latinske pravne izreke*, Globus, Zagreb, 1982., str. 671-672.

8 Usp. I. ROGIĆ, *nav. dj.*, str. 30-31.

ne zbirke koje bi popunjavale *Corpus*, nego je novo izašlo pravo bilo rastepeno po raznim privatnim izdanjima, dokumentima, pisanim spomenicima i zbirka-
ma većinom privatnog karaktera.⁹ Od Tridentinskog sabora pa sve do *Zakonika kanonskoga prava* iz 1917. godine razvijaju se *Kanonske institucije* (Pirhing, Reiffenstuel, Schmalzgruber), dok proglašenjem *Zakonika kanonskoga prava* iz 1917. godine započinje vrijeme velikih komentara (Wernz-Vidal, Conte a Coronata, Blat, Naz, Cappello, Vermeersch, Creusen, Regatillo, Michiels, Van Hove, Maroto). Za proučavanje kanonske znanosti i za njezinu vlastitu metodologiju treba posebno spomenuti Apostolsku konstituciju Pija XI. *Deus scientiarum Dominus* od 24. svibnja 1931. godine.¹⁰

1. Definicija

Kada se govori o kanonskom ili crkvenom pravu, slijedeći naučavanje Ivana Pavla II., može se napraviti odnos prema kanonskom pravu u njegovoj bitnosti i cjelovitosti ili prema kanonskom pravu u njegovoj pozitivnoj formulaciji. Pod prvim aspektom kanonsko je pravo cjelokupnost odnosa među vjernicima obskrbljenih obvezatnošću, ukoliko su određeni različitim karizmama, sakramentima i službama, koje stvaraju pravila ponašanja. Pod drugim aspektom, koji proizlazi iz prvog, kanonsko se pravo treba promatrati kao cjelokupnost zakona i pozitivnih odredaba, danih od zakonite vlasti, koji uređuju ukrštavanje međusubjektivnih odnosa u životu crkvene zajednice i koji na taj način konstituiraju institucije čija ukupnost daje kanonsko uređenje.¹¹

Tako se postavlja problem odnosa između biti Crkve, kao dogmatske stvarnosti, i njezinog povijesnog oblika, kao sporedne stvarnosti. Taj je odnos od primarne važnosti za proučavanje crkvenoga prava, ukoliko je s njim povezan problem odnosa između božanskog prava, a to je ontološka stvarnost dogmatske pravnosti, i pozitivnog crkvenog prava, kao voljne stvarnosti.

Bit se Crkve uvijek ostvaruje u povijesnom obliku zbog čega se bit nikada ne smije odvajati od oblika i obratno. Usprkos svemu tome što relativnoga ima u povijesnom obliku, on se ne smije smatrati nevažnim s obzirom na tajnu Crkve, ako se ne želimo izložiti opasnosti da upadnemo u viziju nestvarne Crkve. Ipak se bit i oblik ne mogu izjednačiti, a razlika se, koja nije stvarna, nego razumska, mora učiniti, inače se ne bi mogao imati nikakav kriterij

9 Usp. I. ROGIĆ, str. 31.

10 Usp. AAS 23 [1931] 241-262.

11 Usp. Službeno predstavljanje novog *Zakonika kanonskoga prava* od 3. veljače 1983. godine u AAS 75/I [1983] 461.

prosudivanja o povijesnim oblicima koje Crkva poprima. Osim toga treba imati u vidu da ne postoji nijedan povijesni oblik koji bi savršeno i iscrpno odražavao bit Crkve. Božansko pravo, dogmatska pravnost, pripada biti Crkve koju nam je dala Objava, a izražava volju njezina Utemeljitelja; naprotiv, pozitivno crkveno pravo pripada institucionalnom povijesnom obliku koji Crkva poprima. Kao što ne možemo promatrati bit Crkve osim u njezinom konkretnom institucionalnom obliku i istodobno ne možemo shvatiti njezinu konkretnu stvarnost osim ako pođemo od njezine biti i njezine funkcije, tako ne možemo promatrati božansko u crkvenom pravu osim u njegovom izričaju, premda nepotpunom i ograničenom, a crkveno pravo osim ako pođemo od božanskog prava i njegovih funkcija.¹²

Crkva je u svojoj biti novi Božji narod sazdan, djelovanjem Duha Svetoga, od zajednice svih krštenih, hijerarhijski sjedinjenih međusobno, prema različitim kategorijama, na osnovi različitosti karizmi i služba, u istoj vjeri, nadi i ljubavi, u sakramentima i u crkvenom upravljanju (usp. kann. 204 i 205). Kanonsko je pravo u svojoj bitnosti i sadržano u toj dogmatskoj stvarnosti Crkve kao Božjeg naroda; što se pak tiče skupnosti pozitivnih odredba ono uređuje život tog naroda.

Napokon pod kanonskim se pravom podrazumijeva i znanost prava Crkve, njegovo proučavanje i poučavanje.

2. Božansko pravo i pozitivno kanonsko pravo

Pravna je aktivnost nerazdvojiva od čovjeka kao čovjeka zbog činjenice što je on društveno biće; čovjek otkupljen u Kristu ulazi u Crkvu, u novi Božji narod, sa svim svojim unutrašnjim zahtjevima u svojoj naravi, koje se zaslugom milosti u njoj potpuno ostvaruju. Zbog toga i u Crkvi, kao i u svim drugih ljudskim društvima, vrijedi *božansko naravno pravo*, koje ulazi da bude dio crkvenog prava u njegovoj bitnosti i da utemelji pozitivno crkveno pravo. Za Crkvu su stoga važna sva prava i ljudske temeljne obveze; ipak se, zbog onoga što se odnosi na pravno iskustvo u Crkvi, opažanje širi. Doista, elementi koje nudi filozofija prava, premda su valjani, nisu dostatni, pa i s obzirom na shvaćanje naravnoga prava, zbog činjenice što vlastitu i posebnu narav crkvenoga prava diktira narav Crkve.

Primarni izvor obveza i prava vjernika kao takvih jest *krštenje*, s kojim se čovjek pritjelovljuje Kristu i Crkvi (usp. kan. 204, § 1) i postaje osoba u kanonskom uređenju s dužnostima i pravima koja su kršćanima vlastita (usp.

12 Usp. G. GHIRLANDA, *nav. dj.*, str. 357.

kan. 96). Izvori su dužnosti i prava i drugi sakramenti, te različite karizme i službe. Skup tih dužnosti i nadnaravnih prava, koji se odnose na subjekt ukoliko je osoba u Crkvi, jest sadržaj *objavljenog subjektivnog božanskog prava*, koje sačinjava dio crkvenoga prava u svojoj bitnosti i utemeljuje pozitivno crkveno pravo.¹³

Pozitivno crkveno pravo mora biti teološki utemeljeno; doista, ono uređuje život zajednice otkupljenih u Kristu i izvršavanje njihovih naravnih i nadnaravnih prava u toj zajednici i mora se smatrati svetom znanošću, ukorijenjenom u Objavi, pa stoga u tijesnom odnosu s teologijom¹⁴, napose u odnosu prema teološkoj antropologiji, moralnoj teologiji i ekleziologiji.

Crkva se u svojoj cjelovitosti može proučavati pod raznim vidovima, kao što su: biblijsko-teološki, moralni, liturgijski, sociološki i slični. Sve crkvene discipline trebaju sačuvati netaknutom svoju specifičnost i svoje područje mjerodavnosti, ali one istodobno nalaze nove mogućnosti uspoređivanja i zajedničkog rada.

Sve dok se pravo izjednačavalo s pozitivnom normom njegovo je područje bilo posve različito od područja moralne teologije. Međutim, ako pod pravom podrazumijevamo institucionalni ili strukturalni aspekt Crkve, pravna znanost nije ništa drugo nego *jedan vid teološkog studija Crkve*, koji vlastitom metodom produbljuje određene aspekte crkvene stvarnosti koji se upravo i nazivaju pravnim aspektima.¹⁵

3. Svrha

Crkva treba ostvariti, koliko je najviše to moguće, upotpunjenje između uređenog napretka života zajednice i punog ostvarenja ljudske osobe, koja kao vjernik živi u nadnaravnoj dimenziji vjere, nade i ljubavi. Vlastita funkcija crkvenoga prava jest učiniti tako da vjernici nadvladaju vlastiti individualizam i da ostvare svoj poziv istodobno osobni i zajedničarski, jer je svrha prava u Crkvi dvostruka: *štititi crkvenu zajednicu* i *braniti prava pojedinih vjernika*. Ipak te dvije svrhe ovise jedna o drugoj, ukoliko se samo u unapređenju i zaštiti općeg dobra, tj. crkvene zajednice, postiže sve punije ostvarenje čovjeka kao ljudske osobe i kao vjernika. Doista, potpuno dostojanstvo čovjeka može

13 Usp. G. GHIRLANDA, str. 352.

14 Usp. PAVAO VI., Nagovor prigodom II. Međunarodnog kongresa kanonskoga prava održanog 17. rujna 1973. godine, u *Communicationes* 5 [1973] 123-124 i 130-131.

15 Usp. A. LONGHITANO, *Il Diritto nella realtà ecclesiale*, u *Il Diritto nel mistero della Chiesa*, I, *Il Diritto nella realtà umana e nella vita della Chiesa*, *Il Libro I del Codice: Le norme generali*, II Edizione, A cura del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, PUL, Roma, 1986., str. 98-99; usp. i N. ŠKALABRIN, *Uvod u kanonsko pravo*, Đakovo, 1994., str. 67-68.

se živjeti samo u Kristu, i u potpunom Kristu koji je Crkva, jer čovjek može iskusiti svoje istinsko oslobođenje jedino u crkvenoj zajednici, koja je zajednica s božanskim trinitarnim životom. Samo u upotpunjenju između ostvarenja crkvene zajednice i zaštite prava krštenika kao čovjeka i kao vjernika, ima se ostvarenje mira, koji je plod božanske ljubavi.¹⁶

4. Opće dobro i kanonsko pravo

Budući da je Crkva kao društvo znak Kristove spasenjske nazočnosti koji u njoj djeluje, opće se dobro u Crkvi mora promatrati prije svega pod teološkim aspektom zbog shvaćanja i ostvarenja pravnog općeg dobra. Krist je načelo kako općeg dobra tako i dobra pojedinaca, ukoliko su sva dobra Crkve Kristovi darovi. Opće dobro u Crkvi nije samo njezin izvanjski red kao organiziranog pravnog društva, promatranog u svojoj teološkoj naravi, kako je govorio Pavao VI.¹⁷, nego doseže božansku tajnu, tajnu života milosti, koju svi kršćani pozvani da budu djeca Božja žive sudjelujući u trinitarnom životu. Budući da je opće dobro, u svojoj teološkoj biti, sudjelovanje u životu milosti zajedništva s Bogom i s braćom, u kojem se sastoji spasenje, na toj se razini opće dobro podudara s dobrom pojedinaca. Zbog toga su dužnosti i prava vjernika nadnaravne dužnosti i prava, a institucije Crkve, sa svim pozitivnim zakonima koji ih uređuju, imaju kao cilj svrhu da budu oruđe milosti, pa stoga da favoriziraju dobro vjernika, koje je vječno spasenje. Crkvena zajednica, doista, duhovna a istodobno i vidljiva¹⁸, zahtijeva definiciju pravnog izvanjskog općeg dobra, kao cjelokupnosti uvjeta i institucija koji dopuštaju vlastito ostvarenje pojedinim vjernicima i društvu, tj. isto opće dobro, teološki shvaćeno, koje je Božja ljubav participirana od ljudi. Pravno opće dobro sastoji se od crkvenih institucija, od organizama i pastoralnih sredstava, od crkvenog uređenja, itd. Pravno ili izvanjsko opće dobro jest oruđe s obzirom na unutrašnje opće dobro teološki shvaćeno, ukoliko je postignuće ovog posljednjeg ono koje usavršava ljudsku osobu kako pod naravnim tako i pod nadnaravnim aspektom i čitavu zajednicu vjernika.¹⁹ Ipak treba imati na umu

16 Usp. PAVAO VI., Nagovor prigodom II. Međunarodnog kongresa kanonskoga prava održanog 17. rujna 1873, u *Communicationes* 5 [1973] 127-128; usp. i IVAN-PAVAO II., Nagovor Rimskoj roti od 17. veljače 1979, u AAS 71 [1979] 423-426; Nagovor Međunarodnom kongresu kanonskoga prava održanog 13. listopada 1980., u AAS [1980] 1102-1103.

17 Usp. *Communicationes* 5 [1973] 126-127.

18 »Krist, jedini Posrednik, ustanovio je na ovoj zemlji i neprestano uzdržava svoju svetu Crkvu, zajednicu vjere, ufanja i ljubavi, kao vidljivi organizam, po kojemu na sve razlijeva istinu i milost. Ali, društvo sastavljeno od hijerarhijskih organa i mistično Kristovo Tijelo, vidljivi zbor i duhovna zajednica, zemaljska Crkva i Crkva koja već posjeduje nebeska dobra, ne smiju se smatrati kao dvije stvari, nego one tvore jednu složenu stvanost, koja je sastavljena od ljudskog i božanskog elementa ...» (LG 8, 1).

19 »Kako se međuovisnost ljudi svakim danom povećava i proširuje na čitav svijet, opće dobro, - to jest skup onih uvjeta društvenog života koji grupama i pojedincima omogućuju da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva, - danas sve više postaje općenito te zbog toga obuhvaća prava i dužnosti koje

da su mnoga sredstva unaprijed pripremljena za postignuće izvanjskog općeg dobra, ukoliko su crkvene institucije koje je Krist želio, pa stoga božanskoga prava, određene od istog unutrašnjeg općeg dobra.

Svaka moguća napetost između općeg dobra i dobra pojedinca može se nadvladati samo u Kristu, koji je načelo dobra kako pojedinca tako i dobra čitave crkvene zajednice. Svi oni koji su Kristovi sudjeluju u istom božanskom životu i teže prema ostvarenju spasenja, koje je dobro kako osobno tako i zajedničarsko. Napetosti između dobra pojedinca i općeg dobra mogu postojati samo na području pravnog izvanjskog općeg dobra. Sudjelovanje u božanskom životu od strane svakog vjernika je ono koje ostvaruje, kako potvrđuje Ivan Pavao II., u miru crkvenu zajednicu, kao plod božanske ljubavi, i to je temelj odgovornosti svih s obzirom na postignuće te nadnaravne svrhe.²⁰ Na taj se način ostvaruje Crkva kao duhovna zajednica svetih, gdje dobro svih postaje dobro svakog pojedinca, a dobro svakog pojedinca postaje dobro svih.²¹

5. Temeljna struktura Crkve i kanonsko pravo

Nadnaravne dužnosti i prava vjernika ne izvire samo iz krštenja, nego i iz drugih sakramenata i iz raznih karizmi i služba koje Duh daruje.

Po analogiji koja postoji između tajne utjelovljene Riječi i tajne Crkve²², Crkva je sakrament trinitarnog života, kako u strogom smislu djelotvornog znaka milosti koji stvara zajedništvo s Bogom i s drugim ljudima²³, tako i u smislu da je vidljivo društvo Crkve, kao znak njezine sakramentalne stvarnosti, pravno organizirano, u svojoj temeljnoj strukturi, koja se očituje u dvostrukoj strukturi zajednice i poslanja svojih članova, slika trinitarnog života.²⁴

se odnose na čitavo čovječanstvo. Zato svaka skupina mora voditi brigu o potrebama i zakonitim težnjama drugih skupina, dapače o općem dobru čitave ljudske obitelji« (GS 26, 1).

20 Usp. IVAN PAVAO II., Nagovor Rimskoj roti od 17. veljače 1979., u AAS 71 [1979] 423 i 425; usp. i Nagovor Rimskoj roti od 26. veljače 1983., u AAS 75/1 [1983] 556-557.

21 Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici*, br. 26.

22 »... Stoga se ona (Crkva) ne malom analogijom uspoređuje s misterijem utjelovljene Riječi. Jer kao što božanskoj Riječi uzeta narav služi kao živi organ spasenja, s Njom nerazrješivo sjedinjen, na sličan način društveni organizam Crkve služi Kristovom Duhu, koji je oživljuje, za rast tijela (usp. Ef 4, 16)« (LG 8, 1).

23 »SVJETLO NARODA je Krist i zato ovaj Sveti Sabor, sabran u Duhu Svetomu, žarko želi da njegovom svjetlošću, koja odsijeva na licu Crkve, rasvijetli sve ljude navješćujući Evanđelje svakom stvoru (usp. Mk 16, 15). A kako je Crkva u Kristu kao sakrament ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda, ona, nastavljajući predmet prethodnih sabora, namjerava točnije objaviti svojim vjernicima i cijelom svijetu svoju narav i svoju opću misiju ...« (LG 1, 1).

24 »Tako se cijela Crkva pojavljuje kao 'puk skupljen u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga'« (LG 4, 2).

Temeljna se struktura Crkve (temeljni zakon Crkve) upravlja *objavljenim institucionalnim božanskim pravom*. Temeljne institucije Crkve nisu određene čovjekovom samovoljom, nego voljom svog Utemeljitelja, izraženom u Svetom pismu i živoj tradiciji Crkve, koja se temelji na apostolskoj tradiciji. Temeljna struktura i institucije koje ju oblikuju nisu plod konstitucionalnog kompromisa između ljudi, kao što je to u svjetovnom društvu, nego ovise o dogmatskoj stvarnosti Crkve, tj. ovise o samoj njezinoj naravi, koja je strogo obvezujuća za sva mjesta i za sva vremena, kako bi Crkva sve do konca vremena bila opći sakrament za cijeli ljudski rod, puno ostvarenje kao mistično Kristovo Tijelo. To je dogmatska pravnost, kao ontološka stvarnost Crkve, koja ima svoju unutrašnju normativnost i obvezatnost, prije svake pozitivne odredbe. Štoviše upravo to daje pravnu obvezatnost svakoj pozitivnoj odredbi koja postoji.

Temeljna se struktura Crkve sastoji od reda laikata (laici), hijerarhijskog reda (klerici) i reda onih koji Krista slijede u djelotvornoj praksi evanđeoskih savjeta u traženju ostvarenja savršenstva ljubavi (redovnici). U osnovi te strukture nalaze se razne karizme i službe, djelo Duha, iz kojih proizlaze temeljne institucije za Crkvu, kao cjelokopunost dužnosti i prava, koja su pravno uređena pozitivnim zakonima, na temelju unutrašnjih zahjeva samih karizmi i služba.

Kod ta tri reda, kao temeljnih institucija Crkve, trebamo jasno razlikovati ono što je strogo božanska institucija, tj. božansko pravo, ukoliko pripada biti Crkve, i ono što je ljudska institucija, tj. pozitivno kanonsko pravo, koje pripada povijesnom obliku Crkve, a koje ima funkciju da zaštiti i izrazi ono što je božanskog prava. Ta je razlika važna i u odnosu prema dužnostima i pravima vjernika koji nastaju iz sakramenata i iz karizmi, ukoliko je razlika između objavljenog subjektivnog božanskog prava i objavljenog institucionalnog božanskog prava samo formalna: prvo se raspoznaje iz promatranja pojedinih dužnosti i prava kao takvih i njihovog vršenja, a drugo iz promatranja dužnosti i prava koje nam u svojoj cjelokupnosti daju institucije.²⁵

Kanonsko ili pozitivno crkveno pravo je cjelokupnost pozitivnih odredaba koje povijesno uređuju međusubjektivne odnose vjernika, koji proizlaze kako iz naravnog božanskog prava, tako i iz objavljenog, subjektivnog i institucionalnog božanskog prava. Promjenljivost tih pozitivnih odredaba varira već prema njihovom odnosu više-manje neposrednom prema naravnom božanskom pravu, koje je po sebi nepromjenljivo, premda ga čovjek povijesno upoznaje, i prema objavljenom božanskom pravu, koje je također

²⁵ Usp. G. GHIRLANDA, str. 354.

po sebi nepromjenljivo i postupno dublje spoznato i jasnije izraženo u Crkvi. S obzirom na povijesni razvitak crkvenih institucija mora se razaznati da li se radi o institucijama koje dolaze od čisto povijesne tradicije Crkve, ili o institucijama koje dolaze od tradicije shvaćene u teološkom ili apostolskom smislu, od izvora objave, koja se očituje konstantnom praksom Crkve i osjećajem vjere krštenika, potvrđeni i izraženi jedan i drugi od istinskog učiteljstva. Budući da institucije božanskog prava prenose navještaj Kristova spasenja, pozitivno crkveno pravo ulazi, pomoću prakse, u dinamizam navještanja Božje riječi, tj. Božje volje s obzirom na te temeljne i bitne institucije Crkve. Upravo zato što je Crkva sakrament spasenja, njezin vidljivi aspekt, pravno organiziran, pripada sakramentalnom znaku, pa stoga dinamizam pozitivnog crkvenog prava ne nastaje iz obične ljudske mudrosti ili iz ljudskog kompromisa koji zahtijeva povijesni razvitak različitih mišljenja, nego iz samog djelovanja Duha u Crkvi.²⁶

6. Tipičnost kanonskoga prava

1) *Instrumentalni karakter*

Vlastitu narav kanonskoga ili crkvenoga prava, koja obuhvaća ne samo pozitivno, nego i božansko pravo, kako naravno tako i objavljeno, daje narav Crkve. Crkva, kao mistično Kristovo Tijelo, kao radikalni sakrament spasenja, kao zajednica stvorena djelovanjem Duha Svetoga, ima svoju glavnu analogiju u tajni Utjelovljene riječi a ne u svjetovnom društvu.²⁷

Crkveno pravo, koje pripada sakramentalnoj stvarnosti Crkve, mora imati istu njezinu svrhu, mora biti oruđe za vječno spasenje pojedinca. Crkveno je pravo instrumentalno, funkcionalno, s obzirom na spasenje, koje čovjek postiže kada ulazi u zajednicu s Bogom i s drugima. Iz toga proizlazi njegova funkcionalnost s obzirom na ostvarenje zajednice u jedinoj vjeri, sakramentima, ljubavi i u crkvenom upravljanju. Iz toga proizlazi, kako smo već spomenuli, da opće dobro nije samo postignuće nekog reda i izvanjskog mira crkvenog života, nego unutrašnja stvarnost u njoj, ostvarenje djelovanjem Duha vertikalne zajednice pojedinca s Ocem i Sinom, i horizontalne zajednice sa svom braćom. U funkciji tog unutrašnjeg općeg dobra u Crkvi pravno je opće dobro konstituirano od svih izvanjskih sredstava za postignuće unutrašnjeg općeg dobra. Kanonski zakon, u službi Božje riječi, bogoštovlja i sakramenata, i u službi svetosti kršćanskog života, ne može biti samo uređenje ljudskog razuma, nego uređenje ljudskog razuma prosvijetljenog vjerom i oblikovanog ljubavlju Duha Svetoga.²⁸

²⁶ Usp. *ondje*, str. 354-355.

²⁷ Usp. LG 8, 1.

2) *Ostvarenje prava s obzirom na spasenje*

Pojedine crkvene odredbe, kao i čitavo pozitivno crkveno pravo, moraju voditi računa o čovjekovoj najdubljoj stvarnosti, tj. o njegovom odnosu s Bogom i o njegovom usmjerenju prema spasenju. To mora imati u vidu bilo zakonodavac u trenutku stvaranja odredaba, bilo vlast općenito ili osobito sudac, u njihovom tumačenju i primjeni, bilo pojedini vjernik u njihovom obdržavanju. Pozitivni zakon, zbog nepotpunog karaktera svakog pravnog uređenja, u svojoj općenitoj i apstraktnoj formulaciji, ukoliko može biti potvrđena u životu Crkve, nikada neće moći predvidjeti sve moguće situacije u kojima se osoba može naći, pa će se stoga uvijek morati konkretno tražiti dobro pojedinca i dobro zajednice, koje će biti istinski *iustum* (pravedno), koje, kao takvo, za uključene subjekte uzima karakter jednoga *iussum* (zapovjedenje) i ostvaruje *ius* (pravo). Tada nije dosta da crkvena odredba samo uređuje izvanjske odnose među članovima crkvenog društva - u osnovi prema ujednačenoj ili izjednačenoj pravednosti, posuđenoj iz grčke filozofije i svjetovnih pravnih načela - nego da postigne svoju svrhu, tj. da bude pomoć za postignuće vječnog spasenja čovjeka, ona mora biti, prožeta ljubavlju, odbljesak božanske pravednosti. Budući da je izvor kanonskoga prava zapovijed ljubavi prema Bogu i prema blišnjemu,²⁹ čitavo zakonodavstvo Crkve mora naći opravdanje u povezivanju s njom.

3) *Tipične ustanove*

Tipične su različite ustanove za kanonsko pravo i ne nalaze nijednu odgovarajuću ustanovu u drugim pravnim uređenjima. Pred konkretnim okolnostima, u kojima se pojedinac nepredvidivo nađe, zakon u svojoj primjeni mora često naći sredstvo za popravljavanje svoje strogosti, zbog nadnaravnog dobra samog pojedinca.

Tome se provida prije svega s kanonskom pravičnošću, koja konstituira unutrašnju kvalitetu kanonskoga zakona i poziva na božansku pravednost koju treba uprisutniti u ljudskim zbivanjima. U njoj, koja izražava ljubav i dovodi do ljubavi, zrači na poseban način pastoralni karakter crkvenoga prava, kao njegovo osobito obilježje.³⁰

28 Usp. G. GHIRLANDA, str. 355.

29 Usp. PAVAO VI., Nagovor Rimskoj roti od 28. siječnja 1972., u AAS 64 [1972] 204-205.

30 Usp. PAVAO VI., Nagovor, u AAS 65 [1973] 98-102; usp. i IVAN PAVAO II., Nagovor Rimskoj roti od 17. veljače 1979., u AAS 71 [1979] 423-425.

Na ljubavi i pastoralu prava Crkve temelji se ustanova oprosta od pozitivnih kanonskih zakona; na istim se načelima temelje predviđanja ispričavajućih i izuzimajućih razloga, pozivanje na epikeju, kao i praksa tolerancije i pretvaranja od strane vlasti pred kršenjem nekog zakona.

Tipično je za crkveno pravo vršenje vlasti upravljanja kako za i na izvanjskom području tako i za i na unutrašnjem području (pravno područje), koja dva područja, premda se moraju razlikovati, ipak se ne smiju rastavljati, po uzorku same naravi Crkve, gdje se vidljivi i nevidljivi element moraju razlikovati, ali se ne smiju rastavljati. Temeljno je nadalje načelo ljubavi koje zahtijeva da u posebnim okolnostima vršenje vlasti upravljanja, umjesto da se dogodi na izvanjskom, događa se na unutrašnjem području upravo zbog duhovnog dobra pojedinca.

Popravna svrha crkvenih cenzura (*poenae medicinales*) u Crkvi, te široka diskrecionalnost koju sucu priznaje pozitivno pravo u primjenjivanju kazna jesu također izražavanje pastoralnog obilježja prava Crkve. Vlastita narav crkvenoga kaznenoga prava pojavljuje se napose kod cenzura »unaprijed izrečenih« (*latae sententiae*), koje očituju da obvezatnost u Crkvi ne počiva ni na samom zakonu ni na sudskoj presudi kao takvoj, nego iznad svega na Božjoj spasenjskoj volji, koja se zamjećuje u osobnoj savjesti, a izražava u kaznenom zakonu Crkve.³¹

4) *Ljubav i kanonsko pravo*

Preko svih tih vlastitih ustanova kanonskoga prava, a napose preko kanonske pravičnosti, ljubav dolazi da oblikuje čitavo područje vršenja i funkcije vlasti u Crkvi, kako na razini stvaranja, tako i na razini tumačenja i primjene zakona. Moramo ustvrditi da ljubav nije neko izvanpravno načelo, nego da je ona naprotiv temeljno načelo pravno važno za čitavo crkveno pravno uređenje, ukoliko se ono temelji na tom načelu. Ljubav dolazi da bude oblik pravednosti koja vlada u kanonskom uređenju. Samo se tako u njemu vidljivo očituje božanska pravednost. Izvanjski pisani zakon, koji treba biti izričaj unutrašnjeg zakona, milost Duha Svetoga, a koji uređuje odnose među braćom u istoj vjeri, mora imati ljubav kao konstitutivni element. To ovisi o činjenici što zakon živi u Crkvi, koja je zajednica stvorena vezom Duha Svetoga, koji se izvanjski očituje u društvu-zajednici u kojem odnosi među njezinim članovima jesu društveni, vidljivi, pravno disciplinirani odnosi, tj. odnosi uređeni od javne vlasti.³²

31 Usp. G. GHIRLANDA, str. 356-357.

32 Usp. *ondje*, str. 357.

5) Obveza kanonskoga zakona u savjesti

Premda ovisna o naravi Crkve i o svrsi crkvenoga prava obveza je zakona Crkve u savjesti. Zbog činjenice što zakon mora poticati podložnika da se otvori obvezujućoj dužnosti u najpotpunijem smislu, ukoliko ga čini odgovornim pred Bogom, poslušnost u Crkvi ne može biti samo neka izvanjska podložnost vlasti. Osim toga ona se mora smatrati sredstvom za rast i u drugim krepostima, kao što je vjera, s kojom se vjernik podvrgava činom slobodnog unutrašnjeg prijanjanja uz vlast učiteljstva; kao religiozna krepost, s kojom on prihvaća stegu bogoštovlja i sakramenata; i kao ljubav, s kojom se ima rast čitavoga Kristova Tijela pa stoga i rast crkvene zajednice. Osim toga obveza crkvenih zakona u savjesti temelji se na činjenici da vršenje vlasti u Crkvi mora biti zamišljeno kao sveta služba, služenje, ukoliko se radi o učiteljskoj vlasti, dodijeljenoj od Krista da bi Božja riječ bila vjerodostojno naviještena; ta je služba sveta, ukoliko je dana za posvećenje preko objave Božje riječi i preko podjeljivanja sakramenata; napokon ona je pastoralna, da bi se preko izdanih zakona i izrečenih mišljenja Božja riječ i dalje naviještala s vjernošću u svojoj cjelovitosti, da bi se sakramenti i bogoštovlje i dalje slavili prema božanskom ustanovljenju i da bi se kršćanski život³³ razvijao prema zahtjevima radikalnosti Evanđelja izražene u govoru na gori.

II. STUDIJ KANONSKOGA PRAVA NA VBSH OD 1806. DO DANAS

Studij kanonskoga ili crkvenoga prava najbolje ćemo prikazati i upoznati kroz život i rad naših profesora kanonista na VBSH u Đakovu i na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.

1. Profesori kanonisti u Đakovu od 1806. do danas

Od osnutka Sjemeništa 1806. do danas na našoj VBSH u Đakovu djelovalo je 20 profesora kanonista.

1. Prof. BARTOL FISCHER (Gnezda, 1772. - Pešta, 1851.) nalazi se među 4 prva profesora koje je biskup Mandić 1806. pozvao u Đakovo. Fischer je svećenik Spiške biskupije (današnja Slovačka). »*Studia humaniora*« ili gimnaziju završio je u Podolinu, filozofiju u Košicama i u Pešti, a teologiju u Požunu.

33 Usp. *ondje*.

Kad je Mandićevo pismo stiglo u Košice, Fischer je bio na putu pa nije mogao na vrijeme stići u Đakovo. Stoga njegove discipline privremeno preuzima kao suplent FRANJO KULUNGJIĆ. On je prvi predavač crkvenoga prava u đakovačkom sjemeništu, a predavao je samo oko 3 mjeseca, tj. do 28. siječnja 1807., kada je u Đakovo konačno stigao Fischer.³⁴

Fischer predaje crkveno pravo od 1807. do 1814. i to na latinskom jeziku. Službeni su autori bili najprije Pehem i Szvorenyi, a kasnije Adam Brezanoci, Arezanoczy, Nikola Cherriera, profesor u Trnavi i dr. Josip Porubzski, profesor u Jegru. Posljednja su se dva autora osvrnuli u svom djelu na stanje Crkve u Ugarskoj i Hrvatskoj. Kanonsko se pravo (*Jus Canonicum*) predavalo u III. i IV. godine teologije i to od 9-10 i od 15-16 sati.³⁵

Prema »ručnom pismu« cara Franje I., od 25. ožujka 1802., teološkim se studijem smatrao svaki licej³⁶ koji ima 4 sistematizirana profesorska mjesta, a svi su profesori morali biti ispitani i odobreni. Fischer je zadovoljno navedenim uvjetima nakon završetka akad. god. 1807./1808., a stekao je odobrenje i na Peštanskom fakultetu u rujnu 1808.³⁷

Biskup Mandić imenovao je Fischera 1814. »tajnikom i pouzdanikom svojim«.³⁸ Nakon dvogodišnje službe u biskupskoj rezidenciji Fischer je imenovan profesorom moralne teologije na Bogoslovnom fakultetu u Pešti. »*Rector magnificus*« Sveučilišta u Pešti je od 1831., a dekan Fakulteta od 1839. Punih 30 godina vrši profesorsku službu. Tu je susreo i odgajao mnoge naše studente među kojima i J. J. Strossmayera. Umro je u Pešti u visokoj starosti, kako piše M. Pavić, od skoro 80 godina i to 6. studenoga 1851. na godišnjicu otvorenja našeg Sjemeništa. Bio je »*Vir immortalis memoriae*«, kako ga je nazvao direktor Spiške biskupske kancelarije.³⁹

2. Dr. MIJO VOJVODIĆ (Kobaš, 1791. - Đakovo, 1817.) završava studij filozofije u Đakovu 1810. Nakon toga biskup Mandić šalje ga na čuvenu akademiju u Jegru na domaće pravo, a potom u Peštu, gdje za 2 godine završava teologiju i stroge ispite. U Đakovo dolazi 1813. da zamijeni Djuru Hartmana na katedri filozofije. Godine 1814. preuzima katedru morala s

34 Usp. M. PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Djakovu 1806.-1906.*, Tisak Bisk. tiskare u Djakovu, 1911., str. 60.

35 Usp. M. PAVIĆ, *nav. dj.*, str. 52, 71, 74, 137, 146 i 228.

36 Naziv je Učilišta po svojem postanku »*Liceum*« ili »*Liceum episcopale*« (trebalo bi pisati »*Lyceum*«!), kako to i stoji u spisima zavoda. Novije ga doba radije naziva kao i vršnjake njegove u drugim biskupijama: »*Dijecezansko bogoslovno učilište*« ili »*Dijecezanski bogoslovni zavod*«, što je puki prijevod njemačke riječi »*Diöcesanlehranstalt*« (usp. M. PAVIĆ, str. 83).

37 Usp. *ondje*, 88 i 102.

38 Usp. *ondje*, 110.

39 Usp. *ondje*, str. 110-111.

pastoralom i crkvenim pravom. Međutim, Vojvodić se vratio skršen teškom bolešću pluća tako da ga je već na samom početku morao zamijeniti njegov stariji kolega Djuro Emanović. U studenom 1814. Vojvodić odlazi u Sotin, ali se već na proljeće iduće godine vraća u Đakovo, gdje je i umro u 26. godini života.⁴⁰

3. Lic. JOSIP IVANIĆ (Vinkovci, 1791. - Ivankovo, 1853.) službuje najprije u Karlovcima, a zatim je pozvan za profesora crkvenoga prava i povijesti u proljeće 1815. Sljedeće godine položi aprobatorni ispit iz navedenih predmeta u Pešti.⁴¹ Ostaje na Liceju 5 godina, tj. od 1815. do 1820. Odlazi 1820. za župnika u Dalj, a 1832. u Ivankovo, gdje ostaje do smrti. Umro je kao začasni kanonik.⁴²

4. Dr. JOSIP MATIĆ (Virovitica, 1791. - Đakovo, 1876.) studira u Pešti i postiže doktorat iz teologije. Predaje crkveno pravo i povijest od 1820. do 1837. U njegovo se vrijeme na području kanonskoga prava odlikovao osobito Adam Brezanoci, pisac kasnijih institucija *juris eccl.* (Pešta 1918.), kojima se i Matić nakon Szvorenjeva teksta služio sve do vremena Cherrierove knjige (1838.). U svibnju 1832. postaje kanonik teolog (*scholasticus*) i rektor Sjemeništa. Ujesen 1833. šalje ga Stolni kaptol u Požun na državni sabor. Za vrijeme njegove odsutnosti zamjenjivao ga je u njegovoj učiteljskoj službi Josip Hajnović. To isto vrijedi i od 19. travnja 1824., kada je Matiću Stolni kaptol, nakon Sučićeve smrti, povjerio upravu biskupijom, sve do dolaska biskupa Kukovića. Matić je bio naslovni biskup i prepošt Stolnog kaptola, a kod gradnje đakovačke katedrale vodio je sve račune.⁴³ U Matićevo vrijeme osnovao je biskup Strossmayer, 28. prosinca 1856., Ženidbeni sud u našoj Biskupiji, koji se sastojao od predsjednika i 4-6 prisjednika. Prvi predsjednik Ženidbenog suda bio je Karlo Pavić, a poslije njega J. Matić.⁴⁴ Matić je umro u Đakovu.⁴⁵

40 Usp. *ondje*, str. 131-132.

41 Licencijat je bio strogi ispit iz pojedinih disciplina. Peštansko je Sveučilište imalo, kao baštinik trnavske akademije, i povlasticu promocije na stupanj doktora *iuris canonici*. Tu su čast mogli steći ne samo svećenici, nego i svjetovnjaci, a dobijali su je nakon položenih strogih ispita iz: 1. naravnoga prava (*ius naturae*); 2. crkvenoga prava (Dekretali), o čemu usp. M. PAVIĆ, str. 126.

Na sv. Apolinaru u Rimu studij je crkvenoga prava trajao 3 godine. U I. se godini predavao »*Ius publicum et Institutiones iuris canonici*«, u II. prve dvije knjige Dekretala (»*Iudex*«, »*Judicium*«), a u III. ostale knjige Dekretala (»*Clerus*«, »*Connubia*«, »*Crimen*«), o čemu usp. M. PAVIĆ, str. 262-263.

42 Usp. *ondje*, str. 135.

43 Usp. M. PAVIĆ-M. CEPELIĆ, *Josip Juraj Strossmayer, Biskup Bosansko-djakovački i Srijemski, god. 1850.-1900.*, Tisak dioničke tiskare, Zagreb, 1900.-1904., str. 461 i 380.

44 Usp. M. PAVIĆ-M. CEPELIĆ, *nav. dj.*, str. 207.

45 Usp. E. GAŠIĆ, *Brevis conspectus historicus, dioecesium bosniensis-djakovensis et sirmiensis. E fontibus historicis concinnatus curricularisque vitarum auctus*, Mursae (Osijek), 1944., str. 105-106; usp. i M. PAVIĆ, str. 164-166.

Matija Pavić kaže za Matića da je bio jedna od najmarkantnijih osoba naše biskupije u 19. stoljeću i da je bio priznat kao »pero kaptola«. ⁴⁶

5. Dr. ANDRIJA ŠUMANOVAC (Bošnjaci, 1801. - Bošnjaci, 1873.) završava filozofiju u Đakovu, a nakon IV. godine teologije odlazi u Peštu. U ljeto 1827. vraća se u Biskupiju, ali kao svećenik nastavlja stroge ispite u Pešti. Za doktora teologije promoviran je 1829. Iste ga godine poziva biskup Raffay za profesora realnih struka u filozofiji. Godine 1832. prelazi u teologiju na katedru polemike i dogmatike. Crkveno pravo i povijest predaje od 1836. do 1844. Godine 1844. odlazi za župnika u Gradište, a od 1855. do 1873. župnik je u svom rodnom mjestu u Bošnjacima. Odlikovan je arhidakonom gornjega Srijema. Umro je u svom rodnom mjestu u 72. godini života. ⁴⁷

Prema propisima onoga vremena, svaki je profesor jednom godišnje morao predati teze svojih disciplina Vrhovnoj školskoj vlasti. Kao profesor crkvenog prava i povijesti, poslao je Šumanovac u svom popisu (*sciagrafi*) četiri teze, od kojih se jedna odnosila na ženidbeni ugovor: »in matrimoniis fidelium ratis sacramentum separi nequit a contractu«. ⁴⁸ Šumanovac se u svom tumačenju spomenute teze poziva na ugled Augustina Roškovanja, kanonika u Jegru, pisca čuvenog djela *De matrimonio in Ecclesia catholica*, a osobito na slavnoga kanonistu Ivana Devoti, koji je napisao *Institutiones can.*, Venet. 1834. Slijedeći nauk spomenutih autora, Šumanovac misli da ne griješi ako uči: »soli Ecclesiae competere potestatem statuendi impedimenta matr. dirimentia, non vero civitati, nisi forte quoad effectus civiles«. ⁴⁹

6. Dr. PAVAO OBROVAC (Selci kraj Đakova, 1805. - Babina Greda, 1863.) studira filozofiju u Đakovu, a biskup Raffay šalje ga ujesen 1825. u centralno sjemenište u Peštu. Vraća se u Đakovo 1829., gdje vrši kapelansku službu 2 godine, te za to vrijeme postiže doktorat iz teologije. Biskup Sučić poziva ga 1832. najprije za profesora fizike i domaće povijesti, a 1833. i

46 M. PAVIĆ, str. 136.

47 Usp. *ondje*, str. 169-171.

48 *Ondje*, str. 170. U navedenom tekstu umjesto »separi« treba pisati »separari«.

Nerazdvojjnost valjana ženidbenog ugovora od sakramenta među krštenim osobama potvrdio je Zakonik iz 1917. (usp. kan. 1012, § 2), kao i Zakonik iz 1983. godine: »Stoga među krštenima ne može biti valjana ženidbenog ugovora koji samim tim ne bi bio sakrament« (kan. 1055, § 2).

49 *Ondje*, str. 170-171. U navedenom tekstu umjesto »quoad« treba pisati »quoad«.

I to su učenje potvrdila oba Zakonika. Zakonik iz 1917. govori o tome u kan. 1038, § 1, a Zakonik iz 1983. u kan. 1075 § 1: »Samo vrhovna crkvena vlast ima pravo vjerodostojno izjaviti kad božansko pravo ženidbu zabranjuje ili čini nevaljanom«.

Čisto svjetovne učinke ženidbe« spominje Zakonik iz 1917. u kan. 1016, a Zakonik iz 1983. u kan. 1059: »Ženidba katolika, makar samo jedna strana bila katolička, ravna se ne samo prema božanskom nego i prema kanonskom pravu, pri čemu ostaje netaknuta mjerodavnost svjetovne vlasti s obzirom na čisto svjetovne učinke ženidbe«.

filozofije. Od 1835. predaje u teologiji biblijske nauke sve do 1844., kada je naslijedio Šumanovca na crkvenom pravu i povijesti, što je predavao do 1851. Godine 1852. postaje župnik u Babinoj Gredi, gdje je i umro u 58. godini života.⁵⁰

7. MATO TOPALović (Zdenci kraj Slavenskog Broda, 1812. - Gradište, 1862.) ima strica svećenika, Marka Topalovića, koji mu pomaže u školovanju. Studira teologiju u Đakovu, gdje se susreo s J. J. Strossmayerom i J. Tordinecem s kojima je 1832. primio niže redove. Strossmayer je s Topalovićem bio »nerazdruživi drug«.⁵¹ Studije nastavlja kratko vrijeme u Pešti, a već je 1834. u Beču. Tu se susreće s Lj. Gajem i I. Kukuljevićem. Topalović već tada piše »najčišćom i krasnom štokavštinom«⁵² i nagovara Gaja da odmah uvede u knjigu svoj reformirani pravopis iz 1830. Studije je završio 1837. Kapelan je u Odvorcima, Trnavi i Vinkovcima. Iz čiste znatiželje postaje vojni kapelan da bi upoznao i taj način života. Službovao je u Italiji, ali je zbog nekog političkog sukoba protjeran iz Verone 1850. Vrativši se u Đakovo predaje crkveno pravo i povijest od 1851. do 1856. Nakon toga postaje župnik u Gradištu. Umro je od sušice u 50. godini života.

Topalović je bio veoma naobražen čovjek. Kao profesor u Đakovu prvi je bogoslovima predavao hrvatski jezik i tako postao prvi učitelj »*linguae et litteraturae patriae*«. Kao pjesnik javlja se već 1835. u »*Danici*«. Prva njegova pjesma koja je tiskana u »*Danici*« bila je: *Tužna Bosna* (Ah slučaju gvozdeni!). Slijede pjesme: *Ilirički narodi Ferdinandu I.*, prijevod češke pjesme *Slavljan* i klasičnim metrom pisana epistola *Rodoljubu Miloslavu* (u br. 49).

Godine 1836. u »*Danici*« izlazi 5 njegovih pjesama: *Razgovor pjesnika i vile Slavonkinje* (br. 9). U toj se pjesmi vila tuži pjesniku, da u domovini narodnoga glasa čuti nije, umukoše polja i livade, ljubav k rodu i pjesmi prestade. Kori gospodu, koja stvaraju od svoje djece tuđince i sinove, koji ustaju protiv majke. Pjesnik joj odgovara da će i za nas doći vrijeme, te proročanskim duhom naviješta pobjedu. U br. 22. izlazi njegova oda *Krajišnikom ilirskim*, a u br. 29. *Mladim Ilirom*. Oda *Bog i molitva domorodca* uvrštena je u br. 31. To je slavna oda koju je starija generacija s najvećim zanosom u školama čitala i učila: »Bacim oko na nebo visoko, il na jato zvezda kano zlato, gdjeno siva, koji ukaziva noćom dila zločestih nemila, mjesec

50 Usp. *ondje*, str. 173.

51 Usp. M. PAVIĆ-M. CEPELIĆ, *Josip Juraj Strossmayer, nav. dj.*, str. 739. O njihovom prijateljstvu usp. i str. 34, 38-39, 459, 710, 790 i 797.

52 M. GRLOVIĆ, *Mate Topalović, Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća, II*. U toj knjizi nisu naznačene stranice!

sjajni, tužitelj potajni ... «, te spoznavši Boga kliče: »O, tko kaže, da te neima, laže. Al tko smije reć, da tebe nije? Sve što niče, što se samo miče, sve što cvate, opominja na te, sve što rodi, od tebe dohodi, sve što zrije, bez tebe nam nije! ... Blažen taj je, tko ti se podaje! Tko te štuje tri put blago mu je! ... Tko te ljubi on se ne izgubi! Jaki Bože, sve se s tobom može!«. ⁵³ Peta je pjesma *Društvo ilirsko* (br. 49).

I slijedeće 1837. godine »*Danica*« donosi 5 njegovih pjesama: *Danici ilirskoj* (br. 4) *Sigetu gradu* (u br. 8), *Otačbina*, prijevod Karamzinove pjesme (br. 14), *Na dan rođenja kralja Ferdinanda I.* (br. 15) i prijevod poljske basne *Miš i mačka* (br. 15). U Vinkovcima je Topalović 1841. uzveličao 60. obljetnicu generala Čolića krasnom pjesmom: *Čvrsto stoji ko klisura silni hrabri Graničar* ⁵⁴, koja se i danas rado pjeva i čuje u našem Sjemeništu.

Na književnom je polju Topalović izdao: *Tri pokorne pjesmice za duhovnu zabavu*, kod Divalda u Osieku, 1841., a sljedeće godine svoja oba glavna djela: *Odziv rodoljubiva srca i Ilirski tamburaši*. M. Grlović nije siguran da li je njegov drugi svezak narodnih pjesama *Jeka od Osieka* izišla, jer je nisu zabilježili ni Kukuljević ni Mažuranić. ⁵⁵

Kasnije su izišla njegova djela: *Pobožnost na uspomenu muke terpećeg Spasitelja*, Osiek 1847., *Pozdrav nadvojvodi Stjepanu*, 1847. i *Misli domoljubne o c. k. austr. vojsci*, 1849. Posljednje djelo koje je Topalović izdao bilo je: *Biblička povjestnica*, Beč 1857. ⁵⁶

Uspomenu na Topalovića ovjekovječilo je i pero P. Preradovića. Njegovе su pjesničke riječi uklesane na Topalovićevom spomeniku: »Domoljube pravi, istiniti! Za žića ti na tom svietu bielom, Naš si bio i dušom i tielom, Naš si bio i uvijek češ biti. - Naš češ biti ostavinom cielom, Što je steče duh ti plemeniti, Revnujući dom si proslaviti *Slovom, perom i svetim raspelom*. - Domovina, zahvalnica svakom, Koji polju na njezinom radi, U srce si tvoje ime sadi, - A u kamen, spomenik nad rakom, Napis reže crven, biel i plavi: *Tu počivaj moj svećenik pravi*«. ⁵⁷

⁵³ M. GRLOVIĆ, *nav. dj.*

⁵⁴ Usp. R. HORVAT, *Topalović Mate*, u AA.VV., *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925.-1925.*, Tisak i oprema hrvatskog štamparskog Zavoda D. D, Zagreb, 1925., str. 265.-266.; usp. i M. GRLOVIĆ, *ondje*; M. PAVIĆ, str. 232-233 i 356.

⁵⁵ Usp. M. GRLOVIĆ, *ondje*.

⁵⁶ Usp. M. GRLOVIĆ, *ondje*. Naslovi Topalovićevih djela mogu se naći i kod M. SRAKIĆ, *Bibliografija knjiga, brošura i muzikalija svećenika djakovačke i srijemske biskupije (1527. - 1981.)*, Đakovo, 1982., br. 154, 420, 897, 988, 1089-1096 i 1154.

⁵⁷ M. PAVIĆ, str. 233.

Iz Đakova još 1846. Topalović piše Gaju riječi, koje sigurno i danas vrijede: »Velika je naša mana, da domaće preziremo, a za tuđim hvatamo, i nemisleć jadni, da je to pravi temelj naše svekolike nesreće«. ⁵⁸

8. JURAJ STREIT (Osijek, 1826. - Đakovo, 1899.) najprije kapelan u Trnavi, Punitovcima i Brodu, a zatim pozvan u Đakovo za profesora 1852. Prve 4 godine predaje filozofiju i latinski jezik, a u teologiji od 1856. do 1862. crkveno pravo i povijest. Nakon Topalovićeve smrti postaje župnik u Gradištu. Umro je u Đakovu. ⁵⁹

Streit nam je ostavio kratki popis materija koje su se predavale iz crkvenoga prava akad. god. 1859/1860: *Synopsis Materiarum ex Iure Ecclesiastico Anno Scholastico 1859/1860. In Lyceo Episcopali Djakovensi pertractarum*. ⁶⁰

Tekst ima 133 točke, a podijeljen je u 3 dijela. U prvom dijelu (*E Prolegomenis*, t. 1-9) autor daje definiciju crkvenoga prava i jurisprudencije, a zatim govori o podjeli, izvorima i povijesti crkvenoga prava. Drugi dio (*E Parte Generali*, t. 10-45) govori o Crkvi: o papi, prezbiterima i đakonima, o jurisdikciji, o vlasti u Crkvi, o crkvenim zakonima, te o odnosu Crkve i države. Treći dio (*E Parte Speciali*, t. 43-133) obrađuje pitanja o redovnicima, postupcima, kaznama, nadarbinama, ženidbi i blagoslovinama. ⁶¹

U njegovo vrijeme, od 6. travnja do 17. lipnja 1856., održana je Opća skupština biskupa u Beču iz cijele Austro-Ugarske monarhije. Tom je prigodom izrađena osnova i uredba studija teologije. Glavne su odluke: Bogoslovlje se dijeli na 4 godišta, a predavat će ga 6 ili barem 4 profesora. U IV. godištu predaje se crkveno pravo. Redoviti je jezik latinski. ⁶²

9. Dr. JULIJ LIEBBALD-LJUBOJEVIĆ (Dombovar u Ugarskoj, 1839. - Vinkovci, 1904.) najprije je klerik u domaćem, a zatim u centralnom sjemeništu u Beču. Kao profesor teologije preuzeo je nakon Streita crkveno pravo i povijest, što je predavao kao redovni profesor od 1862. do 1873. Osim toga od 1865. predaje moralku i pastoral kao suplent. Zadnji strogi ispit položio je 1863. i postigao doktorat iz teologije, a odmah je nakon toga napisao djelo *Katoličko ženitbeno pravo obzirom na građanske zakone u*

58 M. GRLOVIĆ, *ondje*.

59 Usp. M. PAVIĆ, str. 235-236; usp. i E. GAŠIĆ, *nav. dj.*, str. 108.

60 DIJECEZANSKI ARHIV, *Seminarium*, fasc. XV.

61 Usp. DIJECEZANSKI ARHIV, *nav. dj.*, t. 1-133.

62 Usp. M. PAVIĆ, str. 209-210.

Austriji, koje je tiskano u Osijeku 1867.⁶³ Uz opću pohvalu njegova je knjiga došla uskoro u ruke svih svećenika, ne samo naših, nego svih hrvatskih svećenika, pa i svjetovnih pravnika. Već 1878. njegova knjiga doživljava drugo izdanje. Nakon tog djela Liebbald je 1869. napisao kraću monografiju *Groblje i pokop poleg poviesti i prava*, a ubrzo nakon nje i raspravu *Prisega u našem narodu*.⁶⁴

Za svoj rad, kao i za zasluge stečene izdavanjem biskupijskog lista »*Glasnik*«, čiji je prvi urednik od 1. siječnja 1873. bio Liebbald, imenovao ga je Pio IX. počasnim komornikom.

U studenome 1873. Liebbald postaje župnik u Bošnjacima do 1899. Nakon toga odlazi u mirovinu u Vinkovce, gdje i umire.⁶⁵

Budući da je *Katoličko ženitbeno pravo* prvo djelo na području kanonskoga prava, koje je napisao jedan naš autor, ono samim tim zaslužuje našu posebnu pozornost.

Autor je podijelio svoje djelo u 3 dijela: »Ženidba uobće (*Matrimonium in genere*); Ženidba predstojeća (*Matrimonium in fieri*); Ženidba sklopljena (*Matrimonium in esse*)«.

U prvom su dijelu glavni naslovi: pojam ženidbe, ženidba je ugovor, ženidba je sakrament, bitnost, svojstva, svrha i vrste ženidbe.

U drugom dijelu govori o zarukama, ispitu zaručnika, navještaju, ženidbenim zaprekama, o oprostima od ženidbenih zapreka, te o sklapanju ženidbe.

U trećem je dijelu riječ o posljedicama valjane ženidbe, o nevaljanoj ženidbi, o ženidbenom sudu, o rastavi od stola i postelje i o proglašenju smrti jednog od ženidbenih drugova.⁶⁶

O potrebi uvrštenja u knjigu i postupka u ženidbenim parnicama sam autor kaže: »Mnogi će mi možda prigovoriti, što u ovom dielu razpravljam i ženitbene parnice, koje u djelokrug duh. pastira salbo zasiecaju. Nu ispričavat

63 Usp. J. LIEBBALD-LJUBOJEVIĆ, *Katoličko ženitbeno pravo obzirom na građanske zakone u Austriji*, Brzotiskom Drag. Lehmannna i drugara, u Osieku, 1867.

64 Usp. M. PAVIĆ, str. 240-241.

65 Usp. *ondje*, str. 241.

66 Usp. J. LIEBBALD-LJUBOJEVIĆ, *Katoličko ženitbeno pravo obzirom na građanske zakone*, Brzotiskom Dragutina Šandora (I. V. Hamanna), Drugo izdanje, u Osieku, 1878., str. 212-215.

će me okolnost ta, što bi djelo bez ovih parnica ostalo manjkavo, i što će postupak u ženitb. parnica ipak zanimati mnoge čitatelje«. ⁶⁷

10. Dr. MIJAT KUČERA (naseobina Duboka kod Velike, 1840. - Nijemci, 1895.) postigao je doktorat iz teologije u Pešti 1873. U Đakovu najprije predaje 4 godine filozofiju, a zatim u teologiji crkveno pravo i povijest od 1873. do 1875. Imenovan je katehetom Virovitičke gimnazije 1875., a 1882. župnikom u Nijemcima. ⁶⁸

11. Dr. JOSIP KUHNER (Jarmina, 1847. - Gradište, 1902.) najprije je kapelan u Zemunu, a zatim odlazi u Beč. Godine 1875. postiže doktorat iz teologije, te postaje profesor crkvenoga prava i povijesti od 1874. do 1890. Poslije J. Pausa preuzima uredništvo »Glasnika«. Imenovan je župnikom u Gradištu 1891. Sahranjen je u Jarmini. ⁶⁹

12. Dr. PAVAO GJELATOVIĆ (Gorjani, 1861. - Đakovo, 1934.) studira crkveno pravo na sv. Apolinaru u Rimu. Vraća se u biskupiju kao doktor kanonskoga prava (*dr. iuris can.*) i odmah postaje profesor u Sjemeništu, najprije filozofije, a zatim crkvenoga prava i povijesti od 1890. do 1899. Od 1899. župnik je u Bocanjevcima, a od 1931. u mirovini u našem Sjemeništu u Đakovu, gdje je i umro. ⁷⁰

13. Dr. ANGELO RUSPINI (Osijek, 1872. - kod Zidanog Mosta, 1934.) najprije se nalazi 2 godine u domaćem Sjemeništu, a zatim odlazi u Innstruck na studije od 1891. do 1897., gdje postiže doktorat iz teologije. Nakon toga postaje profesor filozofije u Đakovu, a zatim crkvenoga prava i povijesti od 1899. do 1910. ⁷¹

Nakon umirovljenja uglednog kanonista dr. Ferde Belaja 1909. preuzima suplenturu kanonskoga prava na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. ⁷²

14. Dr. FRANJO HERMAN (Osijek, 1882. - Zagreb, 1949.) studira teologiju u Đakovu od 1902. do 1906. Najprije je kapelan u Vinkovcima, a zatim u Beču, gdje studira od 1906. do 1908. Promoviran je za doktora teologije 1908., a zatim ide u Erdevik za kapelana, pa u Sr. Mitrovicu za gimnazijskog katehetu. Od 1910. profesor je crkvenoga prava i dogmatike u Đakovu. Crkveno pravo predaje do 1926. Rektor je Sjemeništa od 1920. do 1934., a predsjednik Ženidbenog Suda od 1928. do 1934. Za njegove zasluge

67 J. LIEBBALD-LJUBOJEVIĆ, *nav. dj.*, Drugo izdanje, str. 7.

68 Usp. M. PAVIĆ, 247; usp. i *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* 23 [1895] 113.

69 Usp. M. PAVIĆ, str. 248; usp. i *Glasnik* 30 [1902] 153.

70 Usp. M. PAVIĆ, 263; usp. i E. GAŠIĆ, str. 123.

71 Usp. M. PAVIĆ, str. 354.

72 Usp. *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* 62 [1934] 160.

odlikovala ga je Sveta Stolica čašću papinskog komornika 1915., a 1931. imenovan prelatom Njegove Svetosti. Godine 1937. odlazi u Zagreb na poziv Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i postaje redovitim profesorom kanonskoga prava na istom Fakultetu.⁷³

U Hermanovo vrijeme Pio X. u svom M. P. *Arduum sane munus*, od 19. ožujka 1904., svečano objavljuje da pristupa teškom poslu kodifikacije kanonskoga prava. Svečano proglašenje *Zakonika* izvršeno je Apostolskom konstitucijom *Providentissima Mater Ecclesiae* izdanom na Duhove, 27. svibnja 1917. Ujedno je proglašeno da Zakonik stupa na snagu nakon godine dana, i to na Duhove, 19. svibnja 1918.

Slijedeći običaj svjetovnoga prava nazvan je *Codex Iuris Canonici* (Zakonik kanonskoga prava), ima 2.414 kanona, a podijeljen je, prema drevnoj tradiciji, na 5 knjiga:

1. Opće odredbe (*Normae generales*)
2. Osobe (*De personis*)
3. Stvari (*De rebus*)
4. Postupci (*De processibus*)
5. Kažnjiva djela i kazne (*De delictis et poenis*).

Proglašenjem i stupanjem na snagu *Zakonika* kanonskoga prava stvoreni su i precizni uvjeti za sam studij kanonskoga prava. Na našem se učilištu kanonsko pravo predavalo prema knjigama *Zakonika*, izuzevši IV. knjigu koja nosi naslov *Postupci*.

15. Dr. IVAN ROGIĆ (Tomašanci, 1900. - Đakovo, 1968.)⁷⁴ studira teologiju u Đakovu od 1917. do 1921. Kad je završio studij bio je premlad da bude zaređen za svećenika prema odredbama *Zakonika* kanonskoga prava.⁷⁵ Stoga je poslan u Osijek u Dječačko sjemenište⁷⁶ za prefekta. Nakon

73 Usp. BISKUPSKI ORDINARIJAT, *Kartoteka*; usp. i *Vjesnik đakovačke biskupije* 2 [1949] 40.

74 Prigodom 25. obljetnice Rogičeve smrti T. ČORLUKA napisao je diplomski rad na VBS u Đakovu pod naslovom: *Dr. Ivan Rogić, Život i djelo* (1900.-1968.).

75 Prema kan. 975 *Zakonika* iz 1917. godine, da netko bude zaređen za prezbitera traži se da je navršio 24. godinu života. Novi je *Zakonik* iz 1983. još zahtjevniji: »Neka se prezbiterat podjeljuje samo onima koji su navršili dvadeset petu godinu života i koji su dovoljno zreli ...« (kan. 1031, § 1).

76 Dječačko je sjemenište u Osijeku djelovalo od 1899. do 1920. U njemu su đaci imali stan i hranu (konvikt ili internat), a pohađali su Kraljevsku veliku gimnaziju u gradu. Za vrijeme I. svjetskog rata (1914.-1917.) ponovno su učenici 7. i 8. razreda povučeni u Đakovo gdje su pred državnom komisijom polagali ispit zrelosti. Nakon I. svjetskog rata, kada je propala novčana glavnica, Dječačko je sjemenište prestalo postojati, a mali su seminarci smješteni najprije u Travnik, a od 1929. u Zagreb gdje su završavali opće srednje obrazovanje na Interdijecezanskoj vjerskoj školi na Šalati. Godine 1948. ponovno je u Đakovu osnovan *Licej*, ali uz Bogoslovnju školu. Riječ je o 3. i 4. razredu srednje škole

toga je kapelan u Osijeku (Donji grad). Od 1924. do 1926. studira kanonsko pravo u Rimu na Gregorijani.⁷⁷ Profesor je kanonskoga prava u Đakovu od 1926.-1960. Kanonik je od 1944., predsjednik Ekonomata od 1945. do 1951., rektor Visoke bogoslovne škole i rektor Sjemeništa 1948., te predsjednik Crkvenoga suda od 1952. pa sve do svoje smrti.⁷⁸

Već smo spomenuli da je za proučavanje kanonske znanosti i za njezinu vlastitu metodologiju od posebne važnosti Apostolska konstitucija Pija XI. *Deus scientiarum Dominus* od 24. svibnja 1931. Nakon te Konstitucije produžen je filozofsko-teološki studij na 5 godina.⁷⁹ Naše Učilište dobilo je i novo ime: »Visoka bogoslovna škola u Đakovu«. Time se jasno želilo naglasiti da se radi o »Visokoj«, a ne o nekoj školi srednjoškolskog ranga.⁸⁰ Ta se promjena dogodila u Rogićevo vrijeme, a kanonsko se pravo predavalo u III., IV. i V. godini studija. Treba ipak reći da su predavanja bila »ciklička«, a to znači da su studenti svih triju godina pohađali zajednička predavanja kroz 3 godine studija.

Rogić je bio pune 34 godine profesor kanonskoga prava u Đakovu. On je svakako jedan od najuglednijih kanonista u nas. O tome najrječitije govore djela koja je napisao: *Kanonsko pravo I, Prva knjiga Kodeksa, Opća pravila (Normae generales)*, Đakovo, 1939.; zatim slijede skripta: *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, Đakovo, 1956.; *Kazneno pravo Katoličke Crkve*, Đakovo, 1956.; *Osobno pravo Katoličke Crkve*, Đakovo, 1958.; *Imovinsko pravo Katoličke Crkve*, Đakovo, 1960. Među kanoniste, koji su »vrijedni spomena«, predsjednik Pravne komisije BKJ, pomoćni biskup zagrebački dr. Đ. Kokša, stavlja Rogića na drugo mjesto, odmah poslije Ante Crnice.⁸¹

O pravnim pitanjima Rogić piše u »*Glasniku*«: *Župski odbori Katoličkog Narodnog Saveza*, 1927., str. 9-10; *Missa pro populo*, 1928., str. 178; *Obredni*

koji su bili pripravni tečaj s programom usmjerenim prema teološkom studiju. Sedamdesetih godina Licej je dobio novo ime: *Biskupijska gimnazija »J. J. Strossmayer«*, o čemu usp. M. SRAKIĆ, *175 godina Bogu i narodu*, u *Bogoslovno sjemenište, Visoka bogoslovna škola, Biskupijska gimnazija »J. J. Strossmayer«*, 175 godina Bogu i narodu 1806.-1981., *Prilog Vjesnika đakovačke biskupije*, br. 2/1982, priredili profesori Visoke bogoslovne škole u Đakovu, str. 9.

77 R. PERIĆ, *Studenti Hrvatskoga zavoda u Rimu*, II, u BS [1938] 247-259., pod rednim br. 14. piše: »IVAN ROGIĆ, Đakovo, Gregoriana, pravo, 1924-1926, doktorirao 23. VI 1926«, ali nije naveden naslov njegove doktorske teze, iz čega možemo zaključiti da je u to vrijeme sustav studija bio drugačiji od današnjeg. O studentima Hrvatskog zavoda u Rimu i o njihovim tezama od 1986. usp. R. PERIĆ, *Studenti Hrvatskoga zavoda u Rimu*, II, u BS 65 [1995] 280-284.

78 Usp. BISKUPSKI ORDINARIJAT, *Kartoteka*; usp. i *Vjesnik đakovačke biskupije* 21 [1968] 202.

79 Usp. M. SRAKIĆ, *Od »Lyceum episcopale« do Teologije u Đakovu*, u *Vjesnik* 122 [1994] 367.

80 Usp. A. CRNICA, *Uredba o rangu rimokatoličkih bogoslovnih škola s tumačenjem*, Tiskara »Kačić«, Šibenik, 1940., str. 2.

81 Usp. Đ. KOKŠA, *Uvodna riječ*, u *Zakonik kanonskoga prava, Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II.*, Glas Koncila, Zagreb, 1988., str. X.

prijelazi, 1929., str. 172; Izvanredne milosti i povlastice raspisane prigodom jubileja sv. Oca pape Pija XI., 1929., str. 91; Oprosti od ženidbenih zapreka krvnoga srodstva, 1931., str. 173; Državni stručni ispit za vjeroučitelje narodnih škola, 1935., str. 39; Konkordat Kraljevine Jugoslavije, 1935., str. 117. Članak je napisan prigodom potpisivanja Konkordata između Vatikana i Kraljevine Jugoslavije 25. srpnja 1935. Međutim, taj konkordat nije bio ratificiran: »usled snažnog otpora naprednih i antiklerikalnih snaga. U otporu je učestvovala i Srpska pravoslavna crkva«.⁸²

Rogić je napisao recenziju doktorske dizertacije franjevca Karla Karina: *Redovničke župe i župnici redovnici prema sadašnjem crkvenom pravu*, Tisak Narodne Prosvjete, Zagreb, 1939. Karin je svoju dizertaciju obranio na Bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Rogić piše članke i u »*Vjesniku đakovačke biskupije*«: *Postupak za proglašenje mrtvim*, 1948., str. 7; *Vlast ispovjednika obzirom na opraštanje od ženidbenih smetnja*, 1949., str. 15; *Ženidbena zapreka zločinstva radi preljuba s obećanjem ženidbe*, 1951., str. 9; *Nadležan župnik za izvide prije vjenčanja*, 1952., str. 69; *Slobodni list za vjenčanje*, 1952., str. 82; *Kodifikacija orijentalnog prava*, 1958., str. 51. Treba ipak reći da nakon II. svjetskog rata mnogi članci nisu smjeli biti potpisani. Međutim, kad je riječ o pravnim člancima, onda smatramo da nećemo pogriješiti, ako i one nepotpisane pripišemo Rogiću.

U svojim je djelima Rogić obradio sve knjige Zakonika kanonskoga prava, osim IV. *Postupci (De processibus)*. Pravo i pravnu problematiku izvrsno poznaje, temeljit je u iznošenju problema, jasan u tumačenju. Smatram da je njegovo djelo *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve* najbolje djelo koje imamo na području kanonskoga prava. On je još i sistematizirao II. i III. knjigu Zakonika, koje su tiskane kao rukopis: *Sistematika kanonskoga prava, Druga knjiga Kodeksa*, Đakovo; *Sistematika kanonskoga prava, Treća knjiga Kodeksa*, Đakovo, bez naznake godine tiskanja.

Osim kanonskim pravom Rogić se bavio pitanjima odgoja, teologije i umjetnosti. S tih područja izdao je: *Priručnik za sjemenišne poglavare u Biskupskom bogoslovnom sjemeništu u Đakovu*, Đakovo, 1951.; *Inkorporacija svećenika u Kristovo otajstveno Tijelo*, Đakovo, 1966.; *Katedr.ala u Đakovu, Povijesni osurt, Prikaz arhitekture, skulpture i slikarstva*, Đakovo, 1964. Z. Benčević, I. Rogić i I. Kopic napisali su: *Đakovo Turistički vodič*, Đakovo, 1966. Isto su djelo izdali i na njemačkom jeziku: *Đakovo Turisten - Führer*.

82 PRAVNA ENCIKLOPEDIJA, *Konkordat*, Savremena administracija, Beograd, 1979., str. 562.

Rogić je sastavio i »Izveštaj o prilikama u djakovačkoj biskupiji«⁸³ ili, kako je široj javnosti poznatije, »Bijelu knjigu«⁸⁴, koju su, osim njega, potpisala još devetorica svećenika naše biskupije. Sedmorica su stavili svoj potpis: »*placet iuxta modum*«, što znači da se slažu sa sadržajem te knjige uz neke izmjene. Sve se primjedbe u tom Izveštaju odnose na biskupa msgr. Stjepana Bäuerleina. Tekst rukopisa ima 60 stranica, a glavni su naslovi: Raskol, Izveštajna služba, Biskupijski savjetodavni organi, Prezbiterialni savjet, Koncilski otac, Ekonomat biskupije, Svećeničko »Nemočište«, Posljedica jedne samovolje, Sjemenište zjenica biskupova oka, Budućnost i nada biskupije, Okupljanje i nagrađivanje zadnjih poklonika, Vizitacija biskupije, Biskup propovjednik, Biskupov lik i naličje⁸⁵. Glavni su prigovori da biskup gotovo nikada ne propovijeda; ne vizitira biskupiju, nego šalje svoje delegate; ne savjetuje se sa Stolnim kaptolom i ostalim savjetodavnim tijelima kod donošenja važnijih odluka; postoji neslaganje s obzirom na imenovanja i premještanje; teško stanje u bogosloviji; postojanje tajnih biskupovih »špijuna«⁸⁶. Knjiga je izazvala mnoge reakcije kako u svjetovnom tako i u crkvenom tisku, ali se stanje smirilo nakon biskupove smrti.

Rogić je umro 1968. na Dušni dan, a sahranjen je u grobnici Stolnoga kaptola u Đakovu.

U svom oproštajnom govoru od Rogića njegov kolega kanonik, sadašnji dijecezanski biskup, msgr. Ćiril Kos, naglasio je da je Rogić jedan od najboljih poznavalaca naše divne katedrale: »Ne samo da je poznao njezinu građevinsku ljepotu, ne samo da je poznao svaki njezin detalj, on je poznao 'jezik' naše katedrale, koja pokoljenjima govori već čitavo stoljeće.«⁸⁷

U svojoj oporuci Rogić piše: »Izvršitelja oporuke dra I. Živkovića molim da k sebi uzme sav sadržaj ladica mog pisaoćeg stola i sve mape s bilješkama, koje se ne odnose na kanonsko pravo, te sve fotografije, i neka sve spali, što po njegovom mišljenju nema ni za koga nikakve vrijednosti.«⁸⁸ Iz tih se riječi može zaključiti da je Rogić bio svjestan velike vrijednosti svega onoga što je dao na području kanonskoga prava.

83 Taj su »Izveštaj« potpisani svećenici predali, dne 24. srpnja 1968., na adresu: Preuzvišeni gospodin, Mario Cagna, Apostolska Delegatura, Beograd. Naslov je: »APOSTOLSKA DELEGATURA BEOGRAD, na ruke preuzvišenom gospodinu Msgr. Mario Cagna, Beograd«. Osim Rogića »Izveštaj« su potpisali: Dr. Đ. Marić, Dr. M. Prepunić, J. Pavlović, S. Bulat, M. Dragutinac, B. A. Gilić, D. Domitrović, I. Šešo i L. Vincetić.

84 Usp. M. VIDOVIĆ, *Povijest Crkve u Hrvata*, CUS, Split, 1996., str. 458-459.

85 Naslovi su navedeni kako se nalaze i u tekstu rukopisa.

86 Usp. Ć. PETEŠIĆ, *Što se događa u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj*, Stvarnost, Zagreb, 1972., str. 23-42.

87 *Vjesnik* 21 [1968] 202.

88 DIJECEZANSKI ARHIV, *Dr Ivan Rogić, Oponika*.

16. Dr. ILIJA ŽIVKOVIĆ (Štitar, 1910. - Osijek, 1989.) bogoslovni studij započeo je u Zagrebu, a od II. do V. godine studira u Đakovu. Od 20. kolovoza 1935. do 15. veljače 1936. kapelan je u Novom Slankamenu. Upravitelj je župe u Odvorcima od 15. veljače do 31. srpnja 1936., a u Gundincima od 1. kolovoza 1936. do 28. veljače 1937. U Đakovu je od 1. ožujka do 31. kolovoza 1937. prebendar i honorarni profesor. Nakon toga odlazi u Rim gdje studira od 1937. do 1940. kanonsko pravo na Gregorijani, gdje postiže doktorat iz kanonskoga prava. Njegova je doktorska teza: *De personalitate iuridica Ecclesiae ante Decretum Gratiani*.⁸⁹

Vraća se u Đakovo 1940. gdje obavlja različite službe. Imenovan je 1940. za predavača crkvene povijesti, aktuar je Biskupijskog ženidbenog suda i sudac, te prefekt u Bogoslovnom sjemeništu. Godine 1944. bio je vojni svećenik. Od 1945. do 1946. nalazi se u logoru u Staroj Gradiški. Od 21. svibnja 1946. do 1. listopada 1949. župnik je u Štitaru u svom rodnom mjestu.

Dne 1. listopada 1949. ponovno dolazi u Đakovo i više ga ne napušta do smrti. Odmah je imenovan za profesora na VBŠ. Predavao je više predmeta na našoj gimnaziji. Kratko je vrijeme bio zamjenik rektora u Sjemeništu. Od 1950. do 1962. obavljao je službu ekonoma u Sjemeništu. Predavao je kanonsko pravo od 1960. do 1978. Imenovan je 1974. za kanonika Stolnog Kaptola đakovačkog. Od 1974. do 1980. predsjednik je ženidbenog suda. Od 1980. nalazi se u mirovini, ali je iste godine imenovan za doživotnog suca i prisjednika Biskupijskog crkvenog sudišta. Kao biskupijski sudac radio je gotovo do smrti. Umro je kao i njegov predšasnik, I. Rogić, na Dušni dan u Općoj bolnici u Osijeku. Sahranjen je u grobnici Stolnoga Kaptola u Đakovu.⁹⁰

I. Živković surađivao je u biskupijskom »*Glasniku*« člancima i prijevodima. Bio je vrstan predavač kanonskoga prava. Na tom području ništa značajnije nije napisao. Već smo spomenuli da je njegov predšasnik, I. Rogić, bio izvrstan kanonist i da je napisao mnoga zapažena djela. To je i glavni razlog zašto Živković nije ništa značajnije izdao iz područja kanonskoga prava, već se služio Rogićevim knjigama i skriptama. Ipak na samom kraju svog profesorskog rada izdao je skripta: *Osobno pravo, O klericima napose, Đakovo, 1977./78.; Osobno pravo, II dio do 214 can., Klerici, Đakovo, 1977./78. i Uvod u kanonsko pravo, Opća pravila i uvodni kanoni 87-106. i početak II. knjige CZ-a, Đakovo, 1977./78.*⁹¹

89 Usp. E. ŽIVKOVIĆ, *De personalitate iuridica Ecclesiae ante Decretum Gratiani, Excerpta ex dissertatione ad Lauream in Facultate Iuridica Pontificiae Universitatis Gregorianaе*, Đakovo, 1942.

90 BISKUPSKI ORDINARIJAT, *Kartoteka*; usp. i *Obavijesti* [1989] str. 265-277.

91 Usp. M. SRAKIĆ, *Bibliografija knjiga, nav. dj.*, str. 96, br. 942-944.

Živković se posebno bavio pitanjem postanka i razvitka bića, a osobito postankom i razvitkom čovjeka. Stoga je i napisao knjigu pod naslovom: *Postanak i razvitak bića osobito čovjeka, Predavanja slušačima VBŠ*, Đakovo, 1968. U Predgovoru svoje knjige sam autor kaže: »Predmet je ovih predavanja određen nastavnim planom naše škole. Njegova je važnost velika. Nazori o postanku i razvitku bića nalaze se u mnogim naukama - negdje su centralni, negdje periferni, pa tako ulaze i u bogoslovski studij.«⁹² Prije te tiskane knjige izašla su skripta: *Nauka o čovjeku, Morfologija i fiziologija*, Đakovo, 1955.; *Nauka o čovjeku, Morfologija i fiziologija*, Đakovo, 1961.; *Postanak i razvitak bića*, Đakovo, 1956.; *Postanak i razvitak bića*, Đakovo, 1961.⁹³

Živković je godinama predavao i latinski jezik u našoj gimnaziji. S tog područja napisao je skripta *Latinska gramatika*, Đakovo, 1969.

Svima je dobro poznato teško materijalno stanje naših ljudi nakon II. svjetskog rata. To se na poseban način odnosi na Crkvu kojoj su oduzeta mnoga vremenita dobra. Tada je i Bogoslovno sjemenište proživljavalo teške dane. Živković je 12 poratnih godina obavljao službu ekonoma Sjemeništa. O tim teškim danima i njegovoj odgovornoj službi dijecezanski biskup, msgr. Ćiril Kos, kaže: »Bila je to vrlo odgovorna služba jer se u teškim poratnim godinama trebalo znati snaći i preživjeti. On je to vrlo uspješno radio.«⁹⁴

O svom boravku i dugotrajnom radu u Đakovu sam Živković piše u svojoj oporuci: »Najduži dio moje aktivnosti pripada godinama službe i rada u našem sjemeništu, školi i bogosloviji. Generacijama sam bio prefekt, profesor, ekonom, zamjenik rektora. Bile su to moje najteže godine života.«⁹⁵

17. Dr. IVAN JEMRIĆ (Šiškovci, 1930. - Đakovo, 1995.) bogoslovni je studij završio u Đakovu. Zaređen je za svećenika 1955. Od 1955. do 1956. duhovni pomoćnik u Osijeku 3, a upravitelj župe u Oprisavcima od 1956. do 1962. Od 1962. do 1968. nalazi se na studijama u Rimu. Postigao je doktorat iz kanonskoga prava na Lateranu. Naslov je njegove doktorske teze: *De iure accusandi matrimonium in limine novi iuris condendi (can. 1971)*.⁹⁶ Na Rimskoj je roti završio i rotalni studij.

92 I. ŽIVKOVIĆ, *Postanak i razvitak bića osobito čovjeka, Predavanja slušačima VBŠ*, Tisak »Tipografija« Đakovo, Đakovo, 1968., str. 3.

93 Usp. M. SRAKIĆ, str. 99, br. 968-972.

94 *Obavijesti* [1989] str. 266.

95 *Obavijesti* [1989] str. 273.

96 Usp. I. JEMRIĆ, *De iure accusandi matrimonium in limine novi iuris condendi (can. 1971), Excerpta e dissertatione ad Lauream in Utroque iure assequendam difesa*, PUL, Roma, 1968.

Profesor je na VBŠ i prefekt u Bogoslovnom sjemeništu od 1. ožujka 1968. do 30. rujna 1970. Predavao je samo moralnu teologiju, jer je u to vrijeme kanonsko pravo predavao I. Živković. Razriješen je svih službi u Đakovu 30. lipnja 1971. Župnik je u Dalju od 1972. do 1974., a u Županji 1 od 1974. do 1975. Zbog poznatog »Županjskog slučaja«⁹⁷ Kongregacija za klerike izrekla mu je kaznu obustave 15. svibnja 1976.: »*suspensus a divinis*«⁹⁸. Konačnu odluku u tom slučaju donijela je Kongregacija za nauk vjere 1977. kojom je I. Jemrić »*reductus ad statum laicalem*«.⁹⁹ Nakon toga Jemrić je živio u kući svojih pokojnih roditelja u Đakovu, gdje je i iznenada umro 17. svibnja 1995. Sahranjen je u Šiškovcima u svom rodnom mjestu.

18. Dr. MATIJA BERLJAK (Cirkovljan, 1945.) od 1963. do 1971. studira na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Za svećenika je zaređen 1970. Najprije je kapelan u župi sv. Josipa u Zagrebu, a od 1971. do 1977. studira u Rimu kanonsko pravo na Gregorijani i moralnu teologiju na Alfonzovoj Akademiji. Doktorirao je s pravno-filozofskom dizertacijom: *Il diritto naturale e il suo rapporto con la Divinità in Ugo Grozio*. Primio je nagradu Papinskog sveučilišta Gregirijana za svoju dizertaciju koja je objavljena u Rimu 1978.¹⁰⁰

Od 1977. do 1981. radi na Nadbiskupskom ženidbenom sudu u Zagrebu kao ravnatelj sudske pisarne i sudac istražitelj. Poslije toga radi kao sudac na istoimenom sudu.

Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu predaje od 1978., kao asistent pri Katedri kanonskoga prava, Ženidbeno i Kazнено pravo Katoličke crkve, a od 1981. predaje još i Postupovno pravo i Crkvenu administraciju. Od 1984. predaje navedenu materiju kao sveučilišni docent. Na VBŠ u Đakovu predaje od 1978. do 1980. kanonsko pravo.

Na teološko-pastoralnom tjednu za svećenike u Zagrebu održao je predavanja: *Crkveno pravo i sakrament ženidbe*, 1979.; *Iter i glavne značajke novog Kodeksa kanonskog prava*, 1984. Prigodom svečanog otvaranja akad. god. 1979/80. održao je predavanje *Sapientia christiana - novo uređenje studija na crkvenim sveučilištima i fakultetima*, 1979.

97 O »Županjskom slučaju« usp. *Obavijesti* [1975] str. 143, 144, 227, 232, 240, 291 i 335; [1976] str. 76, 81, 191 i 198; [1977] str. 13, 26 i 201.

98 *Obavijesti* [1976] str. 191-192.

99 BISKUPSKI ORDINARIJAT, *Kartoteka*; usp. i *Obavijesti* [1977] str. 201, gdje se ipak ne spominje izričito Jemričev povratak u laički stalež.

100 Njegova je dizertacija uvrštena u »*Analecta Gregoriana*«, vol. 213, Series Facultatis I. C.: Sectio B, n. 42.

Kao svoj habilitacioni rad napisao je radnju pod naslovom *Kanonski oblik ženidbe. Povijesni razvoj - sadašnje zakonodavstvo*, Zagreb, 1984.

Njegovi su značajniji članci: *Sakrament pokore ili pomirenja prema novom crkvenom Zakoniku*, u *Obnovljeni život* 39 [1984] 155-169; *Iter i glavne značajke novog Kodeksa kanonskog prava*, u *BS* 54 [1984] 234-254. Osim toga javlja se i u »Glasu Koncila« s temama iz kanonskoga prava.

Kod prijevoda Zakonika kanonskoga prava na hrvatski jezik radio je u Uredničkom odboru i bio je tajnik istog odbora. U vezi s prijevodom novog Zakonika sastavio je *Stvarno kazalo i Usporedni popis kanona*, koji se nalaze u *Zakonik kanonskoga prava*, KS, Zagreb, 1988., str. 829-945 i 948-995. Skupa sa Stanislavom Kosom preveo je i *Zakonik kanona istočnih crkava*, koji je 1996. izišao iz tiska.¹⁰¹

Berljak je Pročelnik katedre kanonskoga prava na KBF od 1985.; izvanredni profesor kanonskoga prava od 1989.; kanonik magister Prvostolnog kaptola zagrebačkog od 1991.; Prodekan 1992/93. i od 1995.; arhidakon Kalničkog arhidakonata od 1992. i referent kanonskih vizitacija Zagrebačke nadbiskupije.

19. Dr. NIKOLA ŠKALABRIN (Zemun, 1944.) studira teologiju u Đakovu. Od 1969. do 1973. kapelan je u Bizovcu, a od 1973. do 1974. župnik u Levanjskoj Varoši. Ujesen 1974. imenovan je prefektom za disciplinu i studij u Bogoslovnom sjemeništu. Od 1974. do 1980. studira kanonsko pravo na Gregorijani i rotalni studij na Rimskoj roti. Od 1980. predaje kanonsko pravo na VBS u Đakovu i predsjednik je Crkvenog Sudišta, ili Sudski vikar, kako tu službu radije naziva novi Zakonik.¹⁰² Od 1993. je i sudac pojedinac kod istoimenog suda.¹⁰³

Doktorirao je 1986. na Gregorijani s doktorskom tezom: *De vaginismo et inconsummatione matrimonii in decisionibus rotalibus* (1945-1975).¹⁰⁴ Od 1989. do 1991. rektor je VBS i pročelnik Instituta za teološku kulturu u

101 CODEX CANONUM ECCLESiarUM ORIENTALIUM, *Promulgatus Const. Apost. »Sacri canones«*, u *AAS* 82 [1990] N. 11. O tom je Zakoniku pisao M. BERLJAK, u *Glas Koncila* od 29. rujna 1991., br. 39, str. 5. i od 6. listopada, br. 40, str. 4. Tiskan je i hrvatski prijevod tog Zakonika: *Zakonik kanona istočnih Crkava, Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., S izvorima*, Glas Koncila, Zagreb, 1996.

102 Usp. kan. 1420, § 1: »Svaki dijecezanski biskup dužan je postaviti sudskog vikara ili oficijala s redovitom vlašću suđenja, koji nije generalni vikar, osim ako mala biskupija ili mali broj parnica traži nešto drugo«.

103 O »sucu pojedincu« usp. kan. 1425, § 4.

104 Njegova je teza objavljena u cijelosti: N. ŠKALABRIN, *De vaginismo et inconsummatione matrimonii in decisionibus rotalibus* (1945-1975), *Dissertatio ad Doctoratum in Facultate Iuris Canonici Pontificiae Universitatis Gregorianaе*, Diacovo, 1987, str. 260.

Osijeku. Od 1994. predaje na Pravnom fakultetu Sveučilišta J. J. Strossmayer u Osijeku »*Uvod u kanonsko pravo*« kao izborni predmet.

Kanonsko pravo predaje u vrijeme proglašenja i stupanja na snagu novog *Zakonika kanonskoga prava* (1983.) koji se temelji na odlukama II. vaticanskog sabora. Novi Zakonik ima 1.752 kanona, a podijeljen je na 7 knjiga:

1. Opće odredbe (*De normis generalibus*)
2. Božji narod (*De populo Dei*)
3. Naučiteljska služba Crkve (*De Ecclesiae munere docendi*)
4. Posvetiteljska služba Crkve (*De Ecclesiae munere sanctificandi*)
5. Vremenita crkvena dobra (*De bonis Ecclesiae temporalibus*)
6. Kaznene mjere u Crkvi (*De sanctionibus in Ecclesia*)
7. Postupci (*De processibus*).

Očito da je i sada bilo potrebno, kao i u Hermanovo vrijeme, prilagoditi predavanja kanonskoga prava novom *Zakoniku* za što je bilo potrebno mnogo vremena. Iz tiska izlaze knjige: *Zakonik kanonskoga prava, Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II.*, Glas Koncila, Zagreb, 1988.¹⁰⁵; *Uvod u kanonsko pravo*, Đakovo, 1994.; *Ženidba, Pravno-pastoralni priručnik*, Đakovo, 1995.¹⁰⁶ Za studente izdaje više godina priprema skripta: *Vremenita crkvena dobra*, Mattersburg, 1991.; *Opće odredbe*, Đakovo, 1994.; *Božji narod*, Đakovo, 1995.; *Kaznene mjere u Crkvi*, Đakovo, 1995.; *Postupci*, Đakovo, 1996.

Kao član Uredničkog odbora radio je na već spomenutom prijevodu *Zakonika kanonskoga prava* na hrvatski jezik od 1986. do 1988.

Njegovi su važniji članci: *Sankcije u Crkvi*, u BS 54 [1984] 322-336; *Da li je svaka ženidbe sklopljena u Crkvi valjana?* u AA. VV., *Uspjeli brak - sretna obitelj*, Đakovo, 1989., str. 169-195; *Postupak u pretpostavljenoj smrti ženidbenog druga*, u *Pravni vjesnik*, Osijek, 8 [1992] 107-113¹⁰⁷; *Zakonik kanonskog prava o ženidbi*, u AA. VV., *Obitelj u Hrvatskoj - stanje i perspektive*, Đakovo, 1995., str. 221-234; *Vjernička društva*, u *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 123 [1995] 206-215; *Dekani u Zakoniku kanonskoga prava*, u *Vjesnik* 123 [1995] 316-319; *Crkvena dobra*, u *Vjesnik* 124 [1996]

105 Najveći i najteži dio posla obavio je Urednički odbor koji su sačinjavali: Matija Berljak, Stanko Kos, Aldo Starić, Nikola Škalabrin i Stjepan Večković. Svi su kanonisti, osim A. Starića koji je teolog.

106 O toj su knjizi kratki prikaz napisali: M. BERLJAK, *Priručnik o ženidbi*, Glas Koncila od 29. listopada 1995., str. 9 i M. TOMIĆ, *Ženidba. Pravno pastoralni priručnik*, u *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije* 123 [11/95] 557-558.

107 Taj je članak objavljen i u našem *Vjesniku* o čemu usp. *Vjesnik*, 121 [7-8/93] 125-128.

215-219; *Uzdržavanje klera u Italiji*, u *Vjesnik* 124 [1996] 241-246; *Prava i obveze manjina u svjetovnim i crkvenim dokumentima*, u *Vjesnik* 124 [1996] 163-181; *Pravni odnos između Crkve i političke zajednice*, u *Vjesnik* 124 [1996] 407-421.

Stručne članke objavljuje u *Obavijestima* i *Vjesniku Đakovačke i Srijemske biskupije*.

U sklopu VBŠ osnovan je 1986. *Institut za teološku kulturu*. Predavanja su se najprije održavala u Osijeku, a potom u Đakovu. Iz kanonskoga prava predavala su se dva kolegija: *Uvod u kanonsko pravo* i *Ženidba*.

Kongregacija za katolički odgoj odobrila je 10. siječnja 1987., *afilijaciju* naše VBŠ Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Time je našim studentima omogućeno stjecanje diplome na Katoličkom bogoslovnom fakultetu.

Kao rektor VBŠ, na proslavi »Dana Visoke bogoslovne škole«, Škalabrin je najavio 27. travnja 1991. u svojoj pozdravnoj riječi mogućnost studiranja teologije i za laike: »Pred našom Školom stoji jedna velika zadaća: osnutak katehetsko-teološkog Instituta. Zadaća tog Instituta bit će osposobiti naše laike za vjeronaučni rad u osnovnim i srednjim školama. Osim toga naša će VBŠ od jeseni otvoriti svoja vrata svima koji žele studirati teologiju«. ¹⁰⁸

Visoka bogoslovna škola u Đakovu dobila je 1994. novo ime: *Teologija u Đakovu*. Prema Rasporedu akademske godine 1995./1996. kanonsko se pravo predavalo:

III. godina, Zimski semestar: *Uvod u kanonsko pravo*, 1 sat tjedno
Opće odredbe, 3 sata tjedno

Ljetni semestar: *Božji narod*, 3 sata tjedno

IV. godina, Zimski semestar: *Vremenita crkvena dobra*, 2 sata tjedno
Ljetni semestar: *Ženidba*, 4 sata tjedno

V. godina, Zimski semestar: *Kaznene mjere u Crkvi*, 2 sata tjedno.

Postupci, 1 sat tjedno. ¹⁰⁹

VI. godina (»Pastoralna«), Ljetni semestar: *Ženidbeni postupci*,
2 sata tjedno. ¹¹⁰

108 Cjeloviti tekst pozdravne riječi nalazi se u Tajništu Teologije u Đakovu.

109 Usp. TEOLOGIJA U ĐAKOVU, *Raspored akademske godine 1995./1996.*, str. 22-26.

110 »Pastoralna godina« uvedena je akad. god. 1981./82., a pohađaju je samo đakoni. Oni su zimski semestar angažirani u pastoralu, a ljetni pohađaju predavanja. Predavanja se iz kanonskoga prava

20. Mr. MARKO TOMIĆ (Brezovo Polje, 1952.) teologiju studira u Sarajevu od 1970. do 1976. Kapelan je 10 mjeseci u Kandiji, a potom 9 godina u Novom Sarajevu. Nadbiskup Jozinović šalje ga 1986. na studij kanonskoga prava u Rim. Studira 2 godine na Urbanijani. Magistrirao je na temu: *Atti amministrativi singolari e la giustizia amministrativa*. U Rimu boravi još jedan semestar da bi mogao upisati doktorantsku godinu. Polaže potrebne ispite i time stječe pravo odabrati temu za doktorski rad.

U veljači 1991. vraća se u Sarajevo. Tu preuzima službu vicekancelara i tajnika Nadbiskupije. Nakon toga preuzima i ekonomat Nadbiskupije. U tim službama ostaje do travnja 1991. kada radi hitne potrebe odlazi zamijeniti bolesnog župnika u Gradačcu. Tu ostaje kao administrator sve do rujna 1991. kada dekretom preuzima službu župnika.

U travnju 1991. u Bosni i Hercegovini počinje krvava drama rata. Tomić tri mjeseca ostaje na župi bez župljana. U Đakovo dolazi 27. lipnja 1992. gdje boravi kao izbjeglica sve do 1996. Od 1993. do 1996. predavao je na Teologiji u Đakovu određene kolegije iz kanonskoga prava.

2. Profesori kanonisti u Zagrebu

Od naših svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije trojica su predavali kanonsko pravo na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.

1. Dr. JANKO KOHARIĆ (Viljevo, 1845. - Zagreb, 1880.) imenovan je prvim profesorom crkvenoga prava na Teološkom fakultetu u Zagrebu. On je izvanredni profesor od 1874., a od 1878. redovni. Nažalost, teška i duga bolest prekinula je njegov rad u 35. godini života. Sahranjen je na Mirogoju u Zagrebu.¹¹¹

2. Dr. ANGELO RUSPINI (1872.-1934.) postaje 1911. izvanrednim profesorom u Zagrebu, a 1913. redovnim. Rektor je Zagrebačkog Sveučilišta 1918., a za dekana Bogoslovskog fakulteta biran je 5 puta. Predavao je kanonsko pravo 37 godina, od toga 12 godina u Đakovu i 25 u Zagrebu.¹¹²

odnose na konkretne parnice i postupke koji su vođeni kod BCS u Đakovu: 1. Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe; 2. Postupak za oprost od tvrde i neizvršene ženidbe; 3. Postupak u pretpostavljenoj smrti ženidbenog druga.

111 Usp. M. PAVIĆ, str. 291-292.

112 Usp. *Glasnik* 62 [1934] 160.

Ruspini je bio strastveni alpinist, volio je prirodu. Dne 2. listopada 1934. pošao je na izlet prema Zidanom Mostu, popeo se na Lisac do 840 m. visine i tu je u 63. godini srčana kap prekinula nit njegova života.¹¹³

U svom oprostajnom govoru, u ime Teološkog fakulteta, dr. F. Barac rekao je da je Ruspini: »jedan od najvršnjih profesora kanonskoga prava, što ih je imalo naše sveučilište«. ¹¹⁴

Kao sveučilišni profesor u Zagrebu Ruspini je napisao skripta pod naslovom *Crkveno pravo*, Zagreb, 1929.

U uvodu spomenutog djela autor obrađuje najprije pojam, svrhu, prisilni značaj i posljednje vrelo prava, zatim odnos između morala i prava, pravni pozitivizam, razdiobu prava, te na koncu govori o crkvenom pravu. Nakon uvoda Ruspini prelazi na pojedine knjige *Zakonika Kanonskoga prava*, proglašenog 1917. s tim da ne obrađuje Knjigu IV. koja nosi naslov *Postupci*. Knjiga I. sadrži opći uvod u kojem se govori o Crkvi Kristovoj i o crkvenim zakonodavcima i zakonima. Knjiga II. govori o osobama općenito, a zatim o klericima. Knjiga III. obrađuje stvari, tj. sakramente. Knjiga V. bavi se prekršajima i kaznama.¹¹⁵

U rukopisu je ostalo Ruspinijevo djelo iz čitavog kanonskoga prava na temelju spomenutog *Zakonika*. Zaista je velika šteta što ga autor nije dospio tiskati.¹¹⁶

3. Dr. FRANJO HERMAN (1882.-1949.) je redovni profesor Sveučilišta u Zagrebu od 1937. do 1948. Umirovljen je 1948., a već 7. veljače 1949. umire nakon prometne nesreće. Na njega je u Zagrebu naletio auto i nanio mu teške tjelesne povrede od kojih je umro u 67. godini života. Sahranjen je u Đakovu u obiteljskoj grobnici.¹¹⁷

U oprostajnom nadgrobnom govoru dr. Janko Oberški je rekao da je Hermanova smrt gubitak »jednog od nasposobnijih i najvršnjih stručnjaka na crkvenom pravnom području«. ¹¹⁸

Herman je bio doista veoma stručan na kanonskom području. To dokazuje i njegov hrvatski prijevod *Zakonika* u tri sveska: *Kodeks kanonskoga*

113 Usp. *ondje*, str. 152.

114 *Ondje*, str. 160.

115 Usp. A. RUSPINI, *Crkveno pravo*, (skripta), Izdao: Zbor Duhovne Mladeži Zagrebačke, Zagreb, 1929., str. 1-240.

116 Usp. *Glasnik* 62 [1934] 160.

117 Usp. BISKUPSKI ORDINARIJAT, *Kartoteka*.

118 *Vjesnik* 2 [1949] 39.

prava, Zagreb, 1944./45. s tumačenjima, koji je nažalost ostao samo u rukopisu.¹¹⁹ Herman je od svoje strane učinio sve da njegovo djelo bude tiskano. To potvrđuje i njegovo pismo upućeno nadbiskupu Ujčiću 23. kolovoza 1948., koje završava rezignirano: »Nema doduše za sada izgleda, da će knjiga biti štampana, jer u ovaj čas republikanska vlada u NR Hrvatskoj ne raspolaže potrebnim papirom ... Rečeno mi je, da će papira biti vjerojatno tek polovicom naredne godine.«¹²⁰ Tu »polovicu naredne godine« Herman nije doživio, jer je 7. veljače smrtno stradao u prometnoj nesreći. Danas slobodno možemo reći da nije nestašica »potrebnog papira« bila pravi razlog negativnog odgovora od strane ondašnje vlade NR Hrvatske, nego samo izgovor kojim su spriječili tiskanje tog djela. Smatram da bi bilo veoma dobro da se njegovo djelo tiska i danas, jer je riječ o prijevodu prvog Zakonika kanonskoga prava čije je poznavanje od neprocjenjive vrijednosti i za sadašnji studij kanonskoga prava.

Herman je napisao veliki broj znanstvenih rasprava u »Bogoslovskoj Smotri«, »Katoličkom listu« i »Glasniku đakovačke biskupije«, kao i mnogo-brojna manja djela: *Propisi o svetom ređenju, Crkveni Zakonik (CIC), Kanoni 948-1011*, Djakovo, 1922.; *Državne takse u crkvenim poslovima*, Djakovo, 1924.; *Izmjene u crkvenom bračnom pravu, (De lege lata et de lege ferenda)*, Zagreb, 1940.; *Pismeni ženidbeni navještaji*, Zagreb 1940.; *Pravni značaj parnica o rastavi od stola i postelje*, Zagreb.¹²¹

Boraveći i radeći u Zagrebu Herman nije zaborao Đakovo. Naime, on je u Zagrebu napisao djelo: *Sjedinjenje biskupija bosansko-đakovačke i srijemske*, Zagreb, 1941.¹²²

119 Više o tome usp. Đ. KOKŠA, *nav. dj.*, str. X-XI.

120 Đ. KOKŠA, str. XI.

121 Usp. M. SRAKIĆ, br. 908-911 i 1259.

122 Usp. F. HERMAN, *Sjedinjenje biskupija bosansko-đakovačke i srijemske*, Tiskara Narodne novine u Zagrebu, Zagreb, 1941.

Ovdje još treba spomenuti 3 naša svećenika koji su u Pešti doktorirali iz crkvenoga prava, za vrijeme biskupa Raffaya, ali nisu kod nas predavali spomenutu materiju. To su: Stjepan Bartolović (reden 1817.), Gjuro Andrić (reden 1819.) i Gjuro Matizović (reden 1829.), o čemu usp. M. PAVIĆ, str. 126. Treba spomenuti da je i sam J. J. Strossmayer bio: »Još kao direktor kod sv. Augustina privremeni profesor crkvenoga prava na sveučilištu bečkom« (M. PAVIĆ, str. 204).

Njima se pridružuje i Viktor Pospišil koji je doktorirao iz kanonskoga prava. Njegova je doktorska teza: *Die Rechtsstellung des Patriarchen der Serbischen Kirche in der Kirchenverfassung von 1931.-1947.*, *Dissertatio ad Lauream in Facultate Iuris Canonici Pontificiae Universitatis Gregorianae*, Fb. Hofbuchdruckerei A. Weger, Brixen, 1950. Pospishil (Pospišil) je tiskao više djela: *Orientalium Ecclesiarum the Decret on the Eastern Catholic Churches of the Council of Vatican*, *Canonical-Pastoral Commentary*, Printed by Allegheny-Kiski Printing Co., New York, 1965.; *Divorce and Remarriage, Towards a New Catholic Teaching*, Herder and Herder, New York, 1967.; *Ex Occidente lex, From the West - the Law, The Eastern Catholic Churches under the Tutelage of the Holy See of Rome*, St. Mary's religious action fund Carteret, N. J. 07008, 1979.; *Code of Canon Law, Latin-English Edition, Translation prepared under the auspices of the Canon Law Society of America*, Canon Law Society of America Washington, D. C. 20064, 1995.

Zaključak

Na našoj VBS u Đakovu od 1806. do danas kanonsko ili crkveno pravo predavalo je 19 predavača. Navest ćemo samo njihove akademske stupnjeve, imena, prezimena i godine kada su predavali.

1. Prof. Bartol Fischer, 1807.-1814., (Franjo Kolungjić, 1806.-1807., kao suplent)
2. Dr. Mijo Vojvodić, 1814., (Djuro Emanović, 1815., kao zamjenik)
3. Lic. Josip Ivanić, 1815.-1820.
4. Dr. Josip Matić, 1820.-1837.
5. Dr. Antun Šumanovac, 1837.-1844.
6. Pavao Obrovac, 1844.-1851.
7. Mato Topalović, 1951.-1956.
8. Juraj Streit, 1856.-1862.
9. Dr. Julij Liebbald-Ljubojević, 1862.-1973.
10. Dr. Mijat Kučera, 1973.-1875.
11. Dr. Josip Kuhner, 1875.-1890.
12. Dr. Pavao Gjelatović 1890.-1899.
13. Dr. Angelo Ruspini, 1899.-1910.
14. Dr. Franjo Herman, 1910.-1926.
15. Dr. Ivan Rogić, 1926.-1960.
16. Dr. Ilija Živković, 1960.-1978.
17. Dr. Matija Berljak, 1978.-1980.
18. Dr. Nikola Škalabrin, od 1980. do danas
19. Mr. Marko Tomić, od 1993. do 1996.

Kanonsko se pravo predavalo na latinskom jeziku. Autori službenih knjiga, prema kojima se predavalo kanonsko pravo, bili su stranci: Pehem, Szvorenyi, A. Brezanoci, Arezanoczy, N. Cherreira i J. Porubzski. Liebbald piše svoje djelo na hrvatskom jeziku: *Katoličko ženitbeno pravo* (1867.). Iz te spomenice možemo doći do zaključka da je on prvi kanonist na našem »Lyceum

episcopale« koji prekida sa starom praksom i prvi predaje kanonsko pravo na hrvatskom jeziku.

Kanonsko se pravo predaje u Teologiji i to najprije u III. i IV. godini studija, a od 1856. samo u IV. Satnica predavanja nije jasna. M. Pavić navodi da se kanonsko pravo predavalo »od 9-10; 3-4«. ¹²³ Nije jasno da li se kanonsko pravo predavalo svaki dan dva sata, što bi bilo previše, ili samo dva sata tjedno, što bi bilo premalo.

Iz meni dostupnih izvora nije jasno koji su se kolegiji predavali. Vjerojatno se radilo o kolegijima prema drevnoj podjeli koju je prvi uveo Bernard iz Pavije (*Breviarium extravagantium*), a koju su kasnije općenito svi prihvaćali. Njegova kompilacija ima 5 knjiga: *iudex, iudicium, clerus, connubia (vel sponsalia)* i *crimen*. Prva knjiga govori o osobama i o obvezama onoga koji ima vlast; druga o sudu i postupku; treća o kleričkom i redovničkom staležu; četvrta o ženidbi; peta o kažnjivim djelima i kaznama. ¹²⁴

U prošlom su stoljeću svi profesori kanonisti, koji su postigli doktorat, doktorirali iz teologije. Oni su, kao po nekom pravilu, najprije predavali filozofiju, a zatim u teologiji kanonsko pravo i crkvenu povijest. Među njima se nalazi i jedna pjesnička duša: Mato Topalović.

Prvi koji je od profesora doktorirao iz kanonskoga prava bio je, krajem prošlog stoljeća, Pavao Gjelatović. Nakon njega stara se praksa ponavlja. Naime, Angelo Ruspini i Franjo Herman postižu doktorat iz teologije. Osim toga, Herman je, kako smo vidjeli, bio i predsjednik Ženidbenog suda.

Nakon proglašenja prvog *Zakonika kanonskoga prava* 1917. godine, prekida se sa starom praksom. Od I. Rogića do danas svi naši profesori kanonisti postižu doktorat iz kanonskoga prava i to u Rimu (Gregorijana i Lateran), postaju profesori kanonskoga prava na VBŠ u Đakovu, osim I. Jemrića, prestaju predavati crkvenu povijest, a često im se povjerava služba predsjednika Crkvenog Sudišta (Sudskog vikara), što u prošlom stoljeću nije bio slučaj. Stoga bi bilo veoma zanimljivo obraditi rad našeg Biskupijskog Crkvenog Sudišta kroz prošla 2 stoljeća, što očito prelazi granice našeg istraživanja.

123 M. PAVIĆ, str. 74.

124 Usp. A. GIACOBBI, *Il diritto nella storia della Chiesa, Sintesi di storia delle fonti*, u AA. VV., *Il diritto nel mistero della Chiesa, I, Il diritto nella realtà umana e nella vita della Chiesa, Il libro I del Codice: Le norme generali*, II Edizione, A cura del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, PUL, Roma, 1986., str. 173.

Za studij kanonskoga prava od veoma velike važnosti je prijevod *Zakonika kanonskoga prava* iz 1983. Kao što smo već spomenuli, prvi *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen 1917. godine, nikada nije tiskan na hrvatskom jeziku, premda su postojala dva rukopisa koja su napisali: Josip Pazman (1863.-1925.) i Franjo Herman¹²⁵. Stoga je za taj studij od neprocjenjive vrijednosti prvi hrvatski prijevod *Zakonika kanonskoga prava*, koji je proglašen 25. siječnja 1983. godine, a prijevod je izišao iz tiska 1988. Na tom su djelu, uz naše kanoniste, radili i poznati teolozi, svjetovni pravници i jezikoslovci. Na taj su način svi oni zajedničkim trudom doprinijeli boljem razumijevanju i lakšem proučavanju veoma složene materije kanonskoga prava na hrvatskom jezičnom području.

125 Usp. Đ. KOKŠA, str. IX-XI. Oba se rukopisa nalaze u knjižnici Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu.

Dr. Nikola Škalabrin, professore di diritto canonico presso
la Teologia di Đakovo

LO STUDIO DI DIRITTO CANONICO PRESSO LA VBŠ DAL 1806 FINO AD OGGI

Riassunto

L'autore aveva il compito brevemente esporre lo studio di diritto canonico dalla fondazione del seminario, cioè dal 1806, fino ad oggi.

L'articolo è diviso in due parti:

1. Il diritto canonico
2. Lo studio di diritto canonico presso la VBŠ dal 1806 fino ad oggi

Nella prima parte l'autore espone che dal sec. VIII il diritto canonico comincia ad essere chiamato così, ma già nel concilio di Nicea (a. 325) si distingue tra canoni (*kanones* o *regulae*) e leggi (*nomoi* o *leges*), con le quali si intendono piuttosto le leggi civili. In seguito si parla della definizione del diritto canonico o ecclesiastico, della relazione fra diritto divino e diritto canonico positivo, del fine del diritto canonico, della relazione fra bene comune e diritto canonico, della struttura fondamentale della Chiesa e diritto canonico, della tipicità del diritto canonico.

La seconda parte ha due sottotitoli. Nel primo sottotitolo l'autore espone la vita e l'opera dei singoli professori che insegnavano il diritto canonico presso la VBŠ a Đakovo. Tra di loro alcuni erano successivamente insegnanti del diritto canonico anche presso la Facoltà di teologia di Zagreb. Di essi parla il secondo sottotitolo.

Nella conclusione l'autore sottolinea importanza della traduzione croata del Codice di diritto canonico, promulgato nel 1983. Con questa traduzione, che è la prima traduzione croata del Codice in genere, lo studio del diritto canonico, senza dubbio, diventerà più facile e comprensibile nella nostra area linguistica.